הלכות חנוכה

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן תרע – דברים האסורים והמותרים בחנוכה

א בתקופת הבית השני גזרו מלכי יון גזרות על ישראל, וביטלו אותם מדתם, ולא הניחום לעסוק בתורה ובמצות, ולחצום לחץ גדול, ופשטו ידיהם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות, וטימאו הטהרות, והיה צר לישראל מפניהם מאד, עד שריחם עליהם ה׳ אלקי אבותינו והצילם מידם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו את ישראל מידם, והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה המלכות לישראל, ונמשכה יותר ממאתים שנה עד חורבן הבית השני. וכשגברו ישראל על אויביהם ואיבדום, היה זה ביום כ״ה בכסליו, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור להדליק המנורה שבבית המקדש, אלא פך אחד של שמן, שלא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו רבותינו שבדור ההוא, שיהיו שמונה ימים אלו, החל מיום כ״ה בכסלו והלאה, ימי שמחה והלל. ומדליקים בהם נרות בכל לילה משמונת הלילות לפרסם הנס ולגלותו. וימים אלו נקראים ״חנוכה״. [ילקו״י מועדים עמוד קצ. וכ״ז הוא לשון הרמב״ם (הל׳ חנוכה פ״ג ה״ב), דס״ל שנס הנצחון הסתיים ביום כ״ה כסליו. וכתב הפר״ח, שנקרא חנוכה, על שם שחנו בכ״ה בכסלו. והטעם שתיקנו שמונת ימי חנוכה, ולא ״תשעה״ משום ספקא דיומא, לפי שחנוכה מדבריהם לא החמירו כ״כ. ועוד, שרצו לרמוז על מילה שניתנה בשמיני].

ב נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה, כגון תפירה וסריגה, בעוד שנרות החנוכה שבבית דולקות, במשך חצי שעה מהדלקתם, והטעם הוא משום היכר להודיע שאסור להשתמש לאור נרות החנוכה. ואין להקל להן בחצי שעה הראשונה של הדלקת הנרות. אבל בבישול ואפיה וצרכי אוכל נפש מותרות. [ילקו״י מועדים עמוד קצ. וכ״ה בא״ר, דרך החיים, מ״ב אות ד׳. ובמור וקציעה הביא סמך למנהג חומרת הנשים, כדי שלא יבאו להשתמש לאור נרות החנוכה, הילכך מנהג ותיקין הוא. וכתב האליה רבה (ס״ק יב), דהיינו עד חצי שעה. ע״ש. וזה דוקא במלאכה גמורה כגון תפירה, אבל לא בבישול וטיגון ושאר צרכי הבית. ויש אומרים שלא נהגו אלא במלאכות האסורות בחוה״מ ור״ח].

ג יש נשים שנהגו שלא לעשות מלאכה בכלל בחנוכה, ויש לבטל מנהגן, כי הבטלה מביאה לידי שעמום. ומכל מקום יש אומרים שטוב לנשים להמנע ממלאכות כבדות, כגון טויה וכביסה, שיש בהן טירחא, על כל פנים ביום ראשון ושמיני של חנוכה. אבל האנשים אינם נמנעים משום מלאכה. [כ״כ במטה משה, ב״ח ט״ז ופר״ח. וכתב בפר״ח (סי׳ תיז), שאם האנשים החמירו על עצמם שלא לעשות מלאכה בר״ח, הוי מנהג בורות, וא״צ התרה לבטלו. אמנם בספר חסידים (סי׳ קכא) מוכח שגם לאנשים יש להמנע ממלאכה. וכ״ה בב״ח בשם מהרי״ל. ונראה דאין הכי נמי אם נהגו האנשים להחמיר ישארו במנהגם. אבל מסתמא לא נהגו האנשים להחמיר בזה. וכ״ש כיום שיש אור חשמל, ואין חשש פן יבואו להשתמש לאור החנוכה].

ד נכון ללמוד הלכות חנוכה בחנוכה, כדי לדעת פרטי ההלכות. [ילקו״י שם. שלמת חיים].

ה כיון שחז״ל קבעו את שמונת ימי החנוכה לשמחה והלל, לכן אין להספיד בהם על מת, אלא לחכם בפניו. [דאיתא במגילה (ג:) ובמו״ק (כו:) אין מועד בפני ת״ח, וכ״ש חנוכה ופורים. וכ״פ מרן בש״ע (סי׳ תרע ס״ג). וכתב עוד בש״ע יו״ד (סי׳ תא ס״ה), שיום שמועה אפי׳ רחוקה כבפניו דמי]. וגם בזמן הזה יש דין תלמיד חכם לפי ערך הדור. [ילקו״י מועדים עמ׳ קצב. ומ״ש בחיי אדם (כלל קיח סי׳ ז), שבזה״ז אין להספיד לת״ח בר״ח, מפני שאין לנו דין ת״ח בזה״ז, הנה הרב עצמו בחכמת אדם (כלל קסט סי׳ ה) כתב להתיר הספד על ת״ח בין בר״ח בין בחנוכה ופורים. וכתב בברכ״י (חו״מ סי׳ טו סק״ג): ולדידן דנקטינן כפסקי מרן, הנה מרן לא חש כלל למ״ש מהרי״ו שאין דין ת״ח בזה״ז, שהרי כתב את כל הדינים שנאמרו בגמ׳ לענין ת״ח כמות שהן, והמהרימ״ט (חו״מ סי׳ מז) דחה ד׳ מהרי״ו מההלכה. וכ״כ באורח משפט (סי׳ ד אות יז) בשם מהרש״ל (פ״ב דב״ק), שאף בזה״ז יש דין ת״ח שיפתח בדורו כשמואל בדורו. וכ״כ בספר נזירות שמשון, ובערוה״ש, ובשער שלמה זוראפה (סי׳ קלה) דמ״ש המג״א (ס״ס תקמז) בדיני חוה״מ, שאין בזמנינו דין ת״ח, סברא יחידאה היא, שהרי כל הפוסקים והטוש״ע פסקו להתיר להספיד לחכם בפניו, ואין דרכם להביא הלכתא למשיחא. וע״ע ביביע אומר ח״ט (חיו״ד סי׳ מו). ובחזו״ע חנוכה].

ו מלמד תינוקות של בית רבן וקובע עתים לתורה, דינו כתלמיד חכם שמותר להספידו בפניו, דהיינו בעת ההלוייה. [כמ״ש בשו״ת שער שלמה זוראפה (סי׳ קלה). ע״ש].

ז אסור להתענות בחנוכה, ולכן אם חל יום פטירת אביו או אמו בחנוכה, לא יתענה בימי חנוכה, אלא יקדים להתענות קודם חנוכה, שבימים שלפני חנוכה או לאחריהם אין איסור תענית. [ילקו״י מועדים עמוד קצב].

ח מי שהתענה תענית חלום בחנוכה, צריך להתענות יום אחר לאחר ימי החנוכה, לכפר על מה שהתענה בחנוכה, כמו שכתב מרן בשלחן ערוך. (סי׳ תקסח ס״ה).

ט מה שנוהגים במלאת שבעת ימי האבל לעלות לבית הקברות, וכן ביום השלשים, וכמו שכתב בשלחן ערוך (יו״ד ס״ס שדמ), אין לעשות כן בימי חנוכה, וכל שכן בראש חודש, שהרי מתעוררים לבכי ולמספד על יד הקבר, כשרואים קברו של הנפטר ביום השביעי או השלשים. ולכן ידחו הביקור לבית הקברות לאחר ימי החנוכה. [כ״כ מרן הב״י ביו״ד (ס״ס שדמ) בשם הכל בו, שאם חל יום השביעי לאבלו בר״ח אין ללכת לביה״ק. וכ״ה בארחות חיים ח״ב (עמ׳ תקפא). וה״ה לחנוכה. ילקו״י מועדים עמוד קצב. ילקו״י אבלות עמוד תרלב].

י יש אומרים שמותר לבקר אצל קברי הצדיקים, התנאים והאמוראים, בימי החנוכה וחול המועד. ויש חולקים. והמיקל בזה יש לו על מה לסמוך, שהרי אין רגילות לבכות שם כמו שבוכים ליד קבר ביום השבעה או השלשים. [בן איש חי]. [מועד לכל חי].

יא יש שנהגו שהאבלים על אב ואם, אינם אומרים קדיש בחנוכה, והוא מנהג גרוע, ואם אפשר לבטלו בהסברה נעימה, הנה מה טוב, ואם לאו לא יבטלוהו ביד חזקה מפני המחלוקת. [ילקו״י מועדים עמוד קצג. וע׳ ברכ״י סי׳ עתר סק״ח. ושיו״ב יו״ד סי׳ שעו סק״י].

יב מי שנפטר לו מת בימי החנוכה, נוהג בימים אלה כל דיני אבלות, וקורעים על הקרובים, וכן מבקרים ומנחמים את האבל בחנוכה. וראה להלן דין האונן. [ילקוט יוסף מועדים עמוד קצב].

יג אם חל יום השלשים בחנוכה, מותר לעשות סעודה ולימוד, כשאומרים שם דברי תורה ומוסר לעילוי נשמת המנוח, אבל לא יאמרו דברי הספד המעוררים לבכי.

יד יש נוהגים להרבות במאכלי גבינה בימי חנוכה, זכר לנס שנעשה על ידי ״יהודית״. ומנהג ישראל תורה הוא. [ילקו״י מועדים עמ׳ קצא. כתב הר״ן (פ״ב דשבת), נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס, שהיוונים גזרו על כל בתולות ישראל הנישואות שיבעלו להגמון תחלה, וע״י אשה נעשה נס, שבתו של יוחנן כהן גדול שהיתה יפת מראה הובאה להגמון, [ובחמדת הימים (הל׳ חנוכה פ״ב) כתב, שראש האויבים היה אליפורנו מלך יון. וייחס הנס ל״יהודית״. וכמ״ש התוס׳ (פסחים קח:) ובתוס׳ מגילה ד.], והאכילה אותו מאכלי גבינה כדי שיצמא מאד, והשקתה אותו יין עד שנשתכר, וירדם, ואז בעזה״י חתכה את ראשו בסייף. כראות אנשי צבאו כי מת מלכם, נסו על נפשם, ולכן נהגו לאכול מאכלי גבינה בימי חנוכה. והביא כ״ז מרן הב״י בדפוס ישן, ס״ס תרעה].

טו נוהגים לאכול בחנוכה סופגניות מטוגנות בשמן, זכר לנס השמן של המנורה, וטעמם כצפיחית בדבש. וכל מעשיך יהיו לשם שמים. [כ״כ בקובץ שריד ופליט בשם רבינו מיימון אביו של הרמב״ם, שאין להקל בשום מנהג ממנהגי ישראל, ויתחייב לעשות משתה ושמחה בחנוכה לפרסומי ניסא, ופשט המנהג לעשות סופגניות הנקראים בלשון ערבי אלספינג, ומנהג קדמונים הוא].

טז יש אומרים שריבוי הסעודות שמרבים בהם בימי חנוכה, אינם אלא סעודות הרשות, שלא קבעום חכמים למשתה ולשמחה, [מהר״ם מרוטנבורג בתשובה (סי׳ תרה). טור וש״ע (סי׳ תרע). ומה שלא קבעום למשתה ולשמחה כבפורים, לפי שבפורים עיקר הגזרה היתה על אבדן הגופות, לכן תיקנו שיהיו ימי משתה ושמחה, אבל בחנוכה הגזירה היתה על שמירת המצות, וזהו אבדן הנפש, לכן קבעוה בנרות, כמ״ש נר ה׳ נשמת אדם. ואף שאמרו דגדול המחטיאו יותר מן ההורגו. היינו כשמחטיאו ברצון, אבל באונס לא]. ויש חולקים ואומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות הללו. [כן משמע מלשון הרמב״ם (הל׳ חנוכה פ״ג ה״ג), שקבעום לימי שמחה והלל. וכ״ה בתוס׳ תענית (יח:). וכ״כ רבינו יונה, הרי״צ בן גיאת, והכל בו, ועוד. וכ״כ המהרש״ל ב״ק (פ״ז סי׳ ל)]. ונוהגים לומר זמירות ותשבחות לה׳ יתברך בסעודות הללו, ואז נחשבות לסעודות מצוה. [כמבואר בתשובת מהר״ם ובמרדכי. וכ״פ הרמ״א בהגה (סי׳ עתר ס״ב). ומהרש״ל]. ומה טוב ומה נעים לנצל מסיבות אלו לדרשות בדברי תורה ויראת ה׳ טהורה, לקרב את ישראל לאביהם שבשמים, ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ואז בודאי שסעודות הללו נחשבות לסעודות מצוה. [ים של שלמה (ספ״ז דב״ק). וחות יאיר (סי׳ ע). ודגול מרבבה (סי׳ שצא ס״ב). וכנה״ג]. ויהי רצון שהשי״ת יעשה עמנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. ישראל נושע בה׳ תשועת עולמים, ונזכה לביאת משי״ח צדקנו (ראשי תיבות: מדליקים שמונת ימי חנוכה), ונדליק המנורה בבית קדשנו ותפארתינו, מלך ביפיו תחזינה עינינו. במהרה בימינו אמן. [ילקו״י מועדים עמ׳ קצג. ועיין במגיד מישרים ״שחנוכה ופורים אינם בטלים לעולם״. וכ״ה ברמב״ם, והיינו כמ״ש במדרש תנחומא (ר״פ בהעלותך), לך אינה בטלה לעולם, דהיינו נר חנוכה].

סימן תרעא – סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו

א צריך להזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה, כי היא מצוה חביבה עד מאד, שיש בה משום פרסום הנס בהודאה לה׳ יתברך על הנסים שעשה לנו, והעושה כן זוכה לבנים תלמידי חכמים (שבת כג:). ואפילו עני שאין לו מה יאכל אלא מן הצדקה, מוכר כסותו או נותנו בעבוט כדי להשיג דמי שמן או נרות שעוה להדלקת נרות חנוכה, כדי שיעור נר אחד לכל לילה. [כ״ה ברמב״ם (הל׳ חנוכה פ״ד הי״ב). וכ״פ בש״ע (סי׳ תרעא ס״א). ונלמד ממה שאמרו שאפי׳ עני שבישראל לא יפחתו לו מד׳ כוסות, משום פרסומי ניסא. וכתב בחמד משה שא״צ לתת לו אלא רק נר אחד לכל לילה. ואינו חייב למכור כסותו בשביל ההידור. ולאפוקי ממ״ש האור שמח (פ״ד מחנוכה), וכ״כ הא״ר, והפמ״ג]. וכן חייב להשכיר עצמו לפועל שכיר כדי שיוכל ליקח שמן להדלקה, כדי שיעור נר אחד לכל לילה. [כן העלה האליה רבה (ר״ס תרעא), ודלא כמ״ש בעולת שבת]. לכן מצווים כל גבאי צדקה להשגיח על העניים, ולתת להם שמן להדלקת נרות חנוכה, אלא שאינם מצווים לתת להם אלא כדי נר אחד בכל לילה, כפי עיקר הדין של המצוה. [ילקו״י מועדים עמו׳ קצד].

ב אלמנה הניזונת מנכסי היתומים, צריכים לספק לה שמן להדלקת נר חנוכה, שתוכל לברך ולצאת ידי חובתה, כיון שאף הנשים חייבות בנר חנוכה, שגם הן היו באותו הנס. וראוי לתת לה שמן באופן שתוכל לנהוג כמנהג המהדרין, תוספת נר לכל לילה, כפי שנהג בעלה בעודו בחיים. [ילקו״י מועדים

עמוד קצה. וראה שם בהערה יט, אם יכולים להוציא מהמוחזק ולכוף את היתומים ליתן לאלמנה דמים גם עבור נרות ההידור, או די בנר אחד לכל לילה כפי עיקר הדין. ובחזון עובדיה הל׳ חנוכה העלה, דראוי ליתן לה שמן גם עבור נרות ההידור].

ג **אף על פי שמצות צדקה נדחית מפני נר חנוכה,** [שהרי אין לך צדקה גדולה יותר מלתת לעני כסות ומלבוש, ומכל מקום קיימא לן שמוכר כסותו לצורך נר חנוכה]**, מכל מקום אין מצות נר חנוכה דוחה מצוה דאורייתא. ומה שנר דוחה לקידוש היום, היינו מפני שיוצאים ידי חובה מן התורה על הפת או בתפלה.** [חזון עובדיה על חנוכה פ״ב הערה ה].

ד **כמה נרות צריך להדליק בחנוכה, אמרו חז״ל** (שבת כא:) **מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין, בית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. והיינו, כי מעיקר הדין די בנר אחד לכל בית ובית מישראל, בין שבני הבית מרובים, בין שהם מועטים. אולם המהדרים במצוה זו, בלילה הראשון מדליקין נר אחד, מכאן ואילך מוסיף נר אחד בכל לילה עד שבלילה האחרון יהיו שמונה נרות, ואפילו אם היו בני הבית מרובים לא ידליקו יותר. וכן פסק מרן בשלחן ערוך** (סי׳ תרעא ס״ב)**. וכן פשט המנהג בכל תפוצות ספרד, וכמו שהעיד הרמב״ם.** [ילקו״י מועדים עמ׳ קצה. ומ״ש הט״ז, שזהו חידוש, שהספרדים נהגו בזה כד׳ התוס׳ והאשכנזים נהגו כעין דברי הרמב״ם להדליק חנוכיה לכל אחד ואחד, כבר העיר עליו החמד משה, שמנהג הספרדים קדום הוא, ונזכר בדברי הרמב״ם]

ה **מי שאין לו שמן לכל שמונת ימי חנוכה, אלא רק כדי הדלקת לילה אחת, שהוא שיעור חצי שעה, אין לו לחלק את השמן שבידו לשמונה חלקים, כדי שידליק מעט בכל לילה לפרסם הנס, אלא ידליק כשיעור בלילה הראשון, ואם לא ישאר ללילות אחרים, אין בכך כלום, דאנוס רחמנא פטריה.** [ילקו״י מועדים עמ׳ קצו. ולאפוקי ממ״ש בספר נטע שורק (בחידושי סוגיות דף עג:), שע״פ תירוץ הב״י שהנס היה כל ח׳ ימי חנוכה, שחילקו את השמן שבפך לח׳ חלקים וכל לילה נעשה בו נס, יש ללמוד למי שאין לו שמן לכל ח׳ ימי חנוכה אלא רק ללילה אחד, יחלקהו לח׳ חלקים לכל לילה, ואף דקי״ל שצריך שיתן שמן כשיעור חצי שעה, זהו רק מצוה מן המובחר ולא לעיכובא. ובמחכ״ת ליתא. ואין ראיה מהב״י דשאני פך השמן שבביהמ״ק, שהיו הנסים רגילים. וע״ע במאור ישראל ח״ג (עמוד שיב והלאה). ע״ש].

ו **מי שיש לו שמן לכל שמונת ימי חנוכה כמנהג המהדרין מן המהדרין, בצמצום, ולחבירו אין שמן כלל, מוטב שידליק כל לילה נר אחד בלבד, ויתן שמן לחבירו לזכותו לברך ולהדליק נר חנוכה. שהרי מן הדין אין צריך אלא נר אחד.** [מג״א (ר״ס תרעא), ויד אהרן שם, והחיי אדם (כלל קנד סי׳ כה), ובמועד לכל חי (סי׳ כז אות מח), ובית עובד (אות ה), ומשנ״ב].

ז **מי שיש לו שמן בלילה השני או השלישי כשיעור החיוב וההידור בלבד, וחושש פן למחר לא יהיה לו שמן להדליק נר חנוכה, מוטב שידליק רק נר אחד, שהוא מן הדין, ואת היתר ישאיר למחר.** [חיי אדם כלל קנד סי׳ כה, שאם אין לו בליל שלישי אלא ב׳ נרות, לא ידליק שנים, שאינו לא כב״ש ולא כב״ה. וכ״כ בעקרי הד״ט, והכתב סופר, ובשבט סופר, ובערוה״ש, ובהתעוררות תשובה, ובמשנ״ב, ובכה״ח, ובמשפט כהן, ובספר בית הלוי. ואמנם בספר אבי עזרי (הל׳ חנוכה פ״ד ה״א) כתב, שידליק ב׳ הנרות, ולא אמרינן שלא נשלם ההידור אלא בשלשה, ולכן ידליק רק נר אחד, שזה אינו, שבודאי שיש הידור כשידליק ב׳ נרות, שאף אם אינו יכול לעשות ההידור בכולו, לא אמרינן שלא יעשה כלל, דלא גרע יום שלישי מיום שני. אולם אין הדין כדבריו, אלא ידליק רק נר אחד. ושלא כסברת האבי עזרי, והוא נגד כל הפוסקים הנ״ל]**. ובליל שני אם יש לו ב׳ נרות, ידליק את שניהם, ולא ידליק את נר השמש.**

ח **אם יש לו שמן שיעור של ב׳ נרות בלבד, והוא עומד בליל שלישי, ולמחר יהיה לו שמן, ידליק בליל ג׳ נר אחד כשיעור, ויחלוק השמן הנשאר לשני הנרות האחרים. ורק אם אין לו אלא נר שעוה שאי אפשר לחלקו לשתים, ידליק נר אחד בלבד.** [שאע״פ שאין בהם שיעור חצי שעה, הרי ללישנא קמא לא בעינן שיעורא, וכתבו בהגמ״י (פ״ד מהל׳ חנוכה אות ב), והסמ״ג הל׳ חנוכה בשם ר״י, שנהגו העם כלישנא קמא שא״צ שום שיעור. ועכ״פ בנרות ההידור א״צ להקפיד כ״כ על השיעור].

ט **מי שאין לו שמן הרבה בלילה השמיני, כדי שיספיק לכל שמונת הנרות עם ההידור, יתן בנר השמיני כשיעור הדלקת חצי שעה, שהוא מן הדין, והנותר יחלק לכל שאר הנרות, ולא יחלק השמן באופן שיתן בכולם שוה בשוה, שאז לא יצא ידי חובת ההדלקה כלל, וגם לא יוכל לברך להדליק נר חנוכה, הואיל ואין באף אחד מהם כשיעור הנדרש לפי הדין.** [מג״א וא״ר ר״ס תרעא. ילקוט יוסף מועדים עמוד קצו].

י **מי שטעה והדליק בלילה הראשון ב׳ נרות, או שהדליק בלילה השני ג׳ נרות, יצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולהדליק לפי הראוי לאותו לילה. ואם חזר להדליק כפי מנין היום, ומברך, הוה ליה ברכה לבטלה, אחר שיצא כבר ידי חובה.** [כ״כ בשו״ת האלף לך שלמה (א״ח סי׳ שפ) שהתוספת על העיקר לא מזיק, שהעיקר שלא לפחות. ובפרט במנורות המיוחדות לחנוכה].

יא **אם בליל שני או בשאר הלילות, הדליק רק נר אחד, מפני שלא היה לו יותר שמן, ושוב נזדמן לו עוד שמן שיוכל להספיק לשיעור של המהדרין, ידליק ההידור בלי ברכה.** [ילקו״י מועדים עמוד קצו סעיף ח. וכן מוכח בב״י ס״ס תרעב בשם הארחות חיים במעשה בלוניל].

יב **מי שמילא קערה שמן והקיף אותה פתילות, אם כפה עליה כלי קודם ההדלקה, עולה לכמה בני אדם, כגון המהדרין שכל אחד מבני הבית מדליק נר אחד. אבל אם לא כפה עליה כלי, עשאה כמדורה, ואפילו לאדם אחד אינה עולה. וחוזר ומדליק נרות כדין בברכה. ואם הדליק ואחר כך כפה עליה כלי,**

יכבה הנר ויחזור להדליק בלא ברכה. ואם הרחיק את הפתילות זו מזו כשיעור אצבע (2 ס״מ), והפתילות בינוניות, שאין השלהבת של האחת נוגעת בחבירתה, יש אומרים שיצאו ידי חובת נר חנוכה, אף על פי שלא כפה עליה כלי. [ילקוט יוסף מועדים עמוד קצז. יבי״א ח״ד סי׳ נב סוף אות ה]

יג חנוכיות מכסף או מנחושת עגולות שיוצאים מהם קנים סביבותיהן בעיגול, ועל כל קנה נר אחד, ובין כל קנה מרחק כעובי אצבע, כשרות להדליק בהן נרות החנוכה. ואף שהרמ״א הזהיר שלא להדליק נר חנוכה בעיגול, מודה שאם יש ריוח ביניהם יכול להדליק. [בשו״ת תרומת הדשן (סי׳ קה) כתב להתיר בנ״ד, דלא דמי כלל לקערה מלאה שמן והקיפה פתילות, דקי״ל שאם לא כפה עליה כלי, עשאה כמדורה ואפי׳ לאחד לא עולה, דשאני הכא שהקנים היוצאים ממנה מובדלים במחיצה, ולא חשיבי כמדורה. ע״כ. ומ״ש הרמ״א שיש להזהר שלא להעמיד הנרות בעיגול, כתב הפר״ח שא״צ להזהר בכך].

יד לכתחלה צריך להניח נר החנוכה בכלי, ולא כאלה שמדביקים נר שעוה על הרצפה, או על אבן קטנה, שאין זה כלי. ויש אומרים שהנר שהוא הכלי מעכב למצוה. [כן העלה בשו״ת אבני נזר (סי׳ תק). וכ״כ השדי חמד (מע׳ חנוכה אות ז) בשם הרב יד נאמן, דמ״ש החסד לאברהם בשם רבינו יצחק בן הראב״ד לפסול קליפות ביצים או בצלים לנ״ח, מפני שאין עליהם תורת כלי, ואין כאן נר, יש לחוש לדבריו].

טו אולם המהלך בדרך וחונה בלילה, ואין לו שם בית ולא אהל, חייב להדליק נר חנוכה, אם יש לו חתיכות שעוה יתלה אותם בעץ גבוה, או על שלחן, או ספסל, וידליקם, לקיים מצות הדלקת נר חנוכה ולברך עליהם. [ואף שלדברי האבני נזר והרב יד נאמן בענין כלי לעיכובא, וא״כ לא יועיל כלום בהדלקת חתיכות שעוה על גבי שלחן או ספסל, בלי כלי. אולם בשו״ת חכם צבי (סי׳ מה) מוכח דשפיר דמי אף בלא כלי. ע״ש. ורק לכתחלה יש לחוש להמצריכים כלי].

טז כלי הניקח מעכו״ם להדליק בו נר חנוכה אינו צריך טבילה, שדוקא כלי סעודה צריכים טבילה. [ודלא כמי שחשב לומר שיש בזה משום הקריבהו נא לפחתך, שהרי אין כאן מיאוס בכלי כלל].

יז יש מי שכתב שאם השתמשו בכוס של זכוכית במי רגלים לבדיקה רפואית, אפילו רק פעם אחת, אין להדליק בו נר חנוכה, משום הקריבהו נא לפחתך. אבל לעשותו שמש לנרות חנוכה שפיר דמי. וצ״ע. [מהר״ם בן חביב בשו״ת קול גדול סי׳ צב].

יח מצות הנחת נרות חנוכה, היא בתוך עשרה טפחים (כשמונים סנטימטר) מקרקע הדירה. [שבת (כא:). ובחי׳ הרשב״א והר״ן שם. וכ״כ הרא״ש הטור ושו״ע (סי׳ תרעא ס״ו). וכתב מרן הב״י, שכן נהגו המדקדקים אף בזמן הזה]. ואם הניחם למעלה מעשרה טפחים יצא. ויש להניחם למעלה מג׳ טפחים, ואם השלהבת של נר השעוה שהודלק למצות החנוכה הוא למעלה משלשה טפחים, אף על פי שגוף הנר הוא למטה מג׳ טפחים, שפיר דמי, שהעיקר הוא השלהבת. [כ״ה בטור (סי׳ תרעא), שהר״מ מרוטנבורג היה מדקדק להניחה למעלה מג׳ טפחים. וכ״כ מרן בש״ע. וכתב הפר״ח שאם הניחה למטה מג׳ טפחים כשרה. וכ״כ הפמ״ג. וסייעו מלשון הטור ״מדקדק״ להניחה וכו׳. ע״ש. אולם בארחות חיים (דף קיז) כתב, אם הדליקה למטה מי׳ טפחים כשרה, והוא שתהיה גבוהה ג׳ טפחים מהקרקע. וכ״ה בכל בו. וכ״כ בעל המאורות. ומוכח דס״ל דבתוך י׳ טפחים כשרה רק בדיעבד. וס״ל כהרי״ף והרמב״ם שהשמיטו הא דמצוה להניחה למטה מי׳. והיינו משום דלמטה מעשרה לית בה פרסומי ניסא כראוי. מש״ה עדיף לכתחלה להניחה במקום גבוה לפרסומי ניסא. ויש להקפיד להניחה על שלחן וכדו׳, או ע״ג אבן גבוהה יותר מג׳ טפחים].

יט אין להדליק נר חנוכה המונח למעלה מעשרים אמה מקרקע הדירה. (כל אמה 48 סנטימטר – 9.60 מטר) ואם עבר והדליק למעלה מעשרים אמה, לא יצא אף בדיעבד. וצריך לכבות את החנוכיה ולהניחה במקום הכשר ויחזור וידליקנה, אך לא יברך שנית. [ילקו״י מועדים (עמוד קצז). ודעת רבינו יואל שכיום שמדליקים בפנים אפי׳ למעלה מכ׳ אמה כשרה, ואף דלא קי״ל הכי לדינא, מ״מ לענין ברכה סב״ל. וע׳ בפמ״ג (א״א סי׳ תרעא סק״ז).]. והכל תלוי בשלהבת של הנרות, ואין משגיחין באורך הנרות בזה. [עיין בפרי מגדים (מש״ז שם סק״ה). וכ״כ המשנ״ב בשעה״צ ס״ק לג].

כ הדר בעלייה, מצוה שיניח נרות חנוכה בחלון או במרפסת, או בגזוזטרא הסמוכה לרשות הרבים, כדי לקיים פרסומי ניסא. [מג״א ושאר אחרונים. והיינו אפי׳ החלון למעלה מי׳ טפחים מקרקע הדירה]. וטוב להניח נרות החנוכה בתוך פנס של זכוכית ולהעמידם במרפסת, כדי שיראו לעוברים ושבים שברשות הרבים. [שו״ת שאלת יעב״ץ (סי׳ קמט). וע׳ בספר מאורי אור באר שבע (דף פב.) ובברכי יוסף, ונימוקי אורח חיים. וערוה״ש (סי׳ תרעא ס״ק כד). וע׳ להריא״ז שבת כא. שאם הדליקה בפני הרוח וכבתה, צריך לחזור ולהדליקה. ע״ש. ומשמע שאם לא כבתה יצא. וכ״מ בתשובות רבותינו בעלי התוס׳ (עמוד מד) שכ׳: שהמדליק במקום רוח מצויה וכבתה זקוק לה, ואע״ג דקצת קשה דהא קודם השמד היו מניחין הנרות מבחוץ ושם היה רוח מצויה וכו׳. ע״ש. וע״ע בחידושי הריטב״א (שבת כא:) בסוד״ה ובשעת הסכנה]. ואם הוא גר בקומה שהמרפסת גבוהה מקרקע רשות הרבים עשרים אמה, יניח הנרות בפתח הדירה מבפנים, הואיל ואין בזה היכר כל כך לבני רשות הרבים. [ילקו״י מועדים עמ׳ קצח. וכ״כ בפרי חדש (סי׳ תרעא ס״ו). אלא שהריטב״א (שבת כא: ד״ה ואם דר בעליה), כתב דבדידיה משערינן. ע״ש. וע״ע במ״ש הריטב״א שם סד״ה למעלה מעשרה, בשם ה״ר מאיר אשכנזי].

כא מצוה להניח נרות החנוכה בטפח הסמוך לפתח משמאל הנכנס, כדי שתהיה המזוזה מימין, ונרות חנוכה משמאל, וכשהוא נכנס ויוצא, הרי הוא מוקף במצוות, [על פי הגמ׳ (שבת כב.). וטוש״ע סי׳ תרעא ס״ז]. וביחוד כשנכנס בטלית קטן מצוייצת כהלכתה, אשר עליו יכון מה שאמרו: ״והחוט המשולש לא במהרה ינתק״. [ילקו״י מועדים עמוד קצח. על פי השאילתות דרב אחאי גאון (פר׳ וישלח סי׳ כו), וכ״כ המאירי (שבת כב.) בשם הגדה. וכ״כ הריטב״א (שבת כב.). וע״ע בשו״ת מהרי״ל (סי׳ מ). ולכאורה ס״ל כדעת הרא״ש דכסות יום חייבת בציצית גם בלילה. ע׳ בטוש״ע (סי׳ יח).].

כב יש אומרים שבזמן הזה שאין סכנה להדליק נר חנוכה בחוץ, צריכים להדליק נר חנוכה בחוץ, ויש אומרים שגם בזמן הזה אפשר להדליק נר חנוכה בבית, דהואיל ונהגו להסתפק בפרסום הנס לבני ביתו, יכולים להשאר במנהגם, וכן נהגו גדולים וגם טובים. ומכל מקום מי שיכול להניחה מבחוץ, מניחה מבחוץ, ואם לאו על פתחו מבפנים. [ילקו״י מועדים. והנה האו״ז (סי׳ שכג אות ב) תמה על המנהג בזה״ז שאין סכנה מדוע אין מדליקים נ״ח ברה״ר. ובעל הדברות (דקי״ד רע״ד) כתב, שאחר שנהגו כן אחר הסכנה נשארו במנהגם. ומ״מ מי שיכול להניחה מבחוץ, מניחה מבחוץ, ואם לאו על פתחו. וכ״כ בספר אהל מועד שעכשיו נהגו להניחה על הפתח מבפנים, אף שאינה שעת הסכנה. ע״כ. וכן משמע בברכ״י (סי׳ תרעג סק״ב). דלדידן שאנו מדליקים בפנים, מותר להדליק נר אחד של שמן ואחד שעוה, דאינהו ידעי שהם נרותיו ועושה כמנהג המהדרין מן המהדרין. ובליקוטי מהרי״ח (דף קו:) כתב, שראה לגאונים וקדושים שהקפידו להדליק בפנים, בפתח הסמוך לפתח, אף שהיה להם חלון הנוטה לרה״ר. ובשו״ת ישכיל עבדי ח״ז (חאו״ח סי׳ מו), נשאל אודות מה שאומרים בשם הרב מבריסק, שבזה״ז המדליק בפנים הרי הוא כמברך ברכות לבטלה, וכתב, שחלילה לומר כן, כי אף שכיום באר״י אין סכנה, אין אנו בטוחים שהמצב הזה יימשך בכל הזמנים, ולכן אנו משאירים המנהג כאשר הוא, שעכ״פ הסיבה קיימת בשאר תפוצות ישראל הפזורים בין האומות וכו׳. ובערוה״ש (סי׳ תרעא סכ״ד) כתב להצדיק את המנהג שלנו מפני שבחנוכה מצויים רוחות שא״א להעמיד החנוכה בחוץ, ולא הטריחו חכמים להסגיר בזכוכית. ע״ש. ואמנם בשאילת יעב״ץ ח״א (סי׳ קמט) כתב, שנכון להדר להדליק מבחוץ, וידליקם בעששית, שמסתמא כן עשו גם בימי חז״ל. והא דחזינן לרבנן קשישאי שלא נהגו כן, זהו מפני ההוצאה המרובה. גם בשבט הלוי ח״ז (סי׳ פד) כתב, שאין להרעיש על מה שלא נהגו בזה״ז בירושלים להניח נרות החנוכה מבחוץ, כי כבר נהגו להדליק בביהכ״נ, ומתקיים שם פרסום הנס ברבים. ויש לצרף מ״ש בד״מ (אות ט), שנוהגים להדליקה בפתח מבפנים משום דשכיחי גנבים. וכ״כ רבינו ירוחם (דף סא:). וכיו״ב כתב בסדר רע״ג ח״ב (דף פה:), שאם נשבה הרוח או שפוחד מפני לסטים מניחה על שלחנו ודיו. וכ״כ רבינו פרחיה (שבת כא:) בשם רב האי גאון, שאם יש רוח, שאם מניחה בחוץ או בחלון, היא מתכבה לאלתר, כשעת הסכנה דמיא].

כג יש מי שכתב שבזמן הזה מצות נר חנוכה צריכה להיות רק מבפנים, ואין אדם יוצא ידי חובה כלל אם הדליק נרות החנוכה בחוץ, אף על פי שאין שום סכנה בדבר, שכיון שחז״ל עקרו מצות ההדלקה מבחוץ וקבעוה בפנים, לכן אם הדליקה מבחוץ לא עשה ולא כלום, [שו״ת דבר יהושע ח״א (סי׳ מ), וכמ״ש כיו״ב בירושלמי (פ״ק דכתובות ה״ה), שאע״פ שהשמד בטל, המנהג לא בטל, מפני שחששו שמא יחזור הדבר לקלקולו, וכדאמרינן בביצה (ד:) לגבי יו״ט שני של גליות וכו׳]. אך דבריו תמוהים מאד, ואינם נכונים לדינא. [שהרי הרמב״ם (פ״ד מהל׳ חנוכה ה״ז), וכן מרן בש״ע (סי׳ תרעא ס״ה), העתיקו הדין שמצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ וכו׳, ובימי הסכנה מניחו מבפנים, או על שלחנו, מוכח דשלא בשעת הסכנה עדיף עכ״פ לכתחלה להדליק מבחוץ].

כד חצר שיש בה שני פתחים, משני רוחות, בזמן הגמרא היה צריך להדליק בשניהם, מפני החשד, שאם יראו פתח אחד שאין בו הדלקת נרות חנוכה, יחשדוהו שלא הדליק נר חנוכה כלל. ולכן ידליק בשניהם, אלא שיברך על נר החנוכה שבפתח הראשון, ויפטור מן הברכה הדלקה שבפתח השני (ש״ע סי׳ תרעא ס״ח). אולם בזמן הזה שהכל מדליקים בתוך הבית מבפנים ואין שום היכר לבני רשות הרבים, אף על פי שיש לחצר כמה פתחים אין צריך להדליק אלא בפתח אחד בלבד. וכן המנהג פשוט. [ילקו״י מועדים עמוד רו הערה נב. וכ״ה ברמ״א בהגה. וכ״כ בעל התרומה, והסמ״ק, והמרדכי. וז״ל המאירי (שבת כג.): ״ומ״מ עכשיו שהכל מדליקין בתוך הבית, אפילו שני הפתחים הם בשתי רוחות אינו צריך להדליק אלא בפתח אחד״].

כה אורח שמייחדים לו חדר בפני עצמו ללון שם, אף שיש לחדר פתח בפני עצמו, אינו צריך להדליק נרות חנוכה בחדרו, שבזמן הזה אין חוששין לחשד שיחשדוהו שאינו מדליק נרות חנוכה, שבלאו הכי כל ההיכר הוא רק לבני הבית, והם יודעים שהוא יצא ידי חובתו בהדלקת הנרות של בעל הבית. ואם ירצה להחמיר על עצמו ולהדליק בחדרו, אינו רשאי לברך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רז. שו״ת יחוה דעת חלק ד׳ סימן מג]

כו הנוסע בספינה או ברכבת, ואפשר להדליק שם נרות חנוכה, נכון להדליק, שאין צריך בית קבוע לכך, כל שלא יגיע לביתו באותה לילה, וגם אין מדליקין עליו בביתו.

סימן תרעא – הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

א המנהג פשוט להדליק נרות חנוכה גם בבתי הכנסת בברכות, משום פרסומי ניסא, והוא מנהג ותיקין. [ילקו״י מועדים עמ׳ ר׳. וכ״ה בש״ע (סי׳ תרעא ס״ז). ואף שאין אנו מברכים על מנהג, שאני הכא שהוא כדי שיצאו י״ח הרואים שאין להם בית לברך שם. ועוד, שכבר כתב הריב״ש בתשובה (סי׳ קיא), דמנהג זה בא אחר שאין אנו יכולים לקיים המצוה כתקנתה להניחה על פתח ביתנו מבחוץ ולפרסם הנס ברבים, וכולם מדליקים בפתחי ביתם מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא אלא לבני ביתו, לכן הנהיגו להדליק בביהכ״נ משום פרסומי ניסא כראוי, ואף שאין מברכים על המנהג, זהו דוקא במנהג קל כמנהג חיבוט ערבה שאינו אלא חבטה בעלמא, אבל לא במה שהוא לפרסם הנס].

ב נהגו להדליק נרות החנוכה שבבית הכנסת, בין מנחה לערבית, עם שקיעת החמה, ואע״פ שזמן הדלקת נר חנוכה לכל אחד בביתו הוא בצאת הכוכבים, מכל מקום הואיל ואי אפשר לעכב את הקהל שיוצאים מבית הכנסת מיד אחר ערבית, לכן מדליקים עם שקיעת החמה בין מנחה לערבית, כדי שבמשך כל הזמן של תפלת ערבית הצבור יראו את נרות החנוכה, ואיכא פרסומי ניסא. ואילו היו צריכים להמתין עד אחר ערבית, לא היה פרסומי ניסא כל כך בהדלקתם בבית הכנסת, כי מיד הקהל יוצאים לקיים מצות הדלקת נר חנוכה בביתם. [כן מבואר בחידושי הרשב״א (שבת כא.) ובארחות חיים (חנוכה סי׳ טו). והריטב״א והר״ן. וכ״כ הב״ח (סי׳ תערב) שהש״צ מדליק בביהכ״נ בעוד היום גדול, שמכיון שא״א כדיעבד דמי].

ג בכותל המערבי המנהג פשוט שמברכים ומדליקים נרות חנוכה בברכה, בין מנחה לערבית, ויש בדבר פרסומי ניסא.

ד אין יוצאים ידי חובה בהדלקת נרות חנוכה שבבית הכנסת, ואף המדליק בברכות בבית הכנסת, חוזר ומדליק בביתו, שמצות חנוכה נר איש וביתו. [הריב"ש בתשובה סי' קיא]. וחוזר ומברך את כל שלשת הברכות לפני הדלקתו, כדי להוציא את בני ביתו ידי חובתם. ואם הוא גר לבד בביתו, והדליק נרות חנוכה בבית הכנסת במעמד הצבור בלילה הראשון ובירך שלשת הברכות, כשמדליק בביתו לא יברך אלא ברכת להדליק נר חנוכה בלבד, ולא יחזור לברך בביתו שעשה נסים ושהחיינו, מפני שכבר בירך ברכות שעשה נסים ושהחיינו, ויצא ידי חובה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ר'. שו"ת יחוה דעת ח"ב סי' עז. הליכות עולם ח"א עמוד סו. וכ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א (סימן צו), לענין שהחיינו, דכל שאמרו פעם אחת שוב אין צריך לאומרו שנית. אלא אם כן בא להוציא י"ח את אשתו ובני ביתו. וע"ע בחזו"ע על הלכות חנוכה].

ה אם חל ליל כ"ה כסליו בליל שבת, שכל אחד ואחד מן הקהל הדליק נר חנוכה מבעוד יום, ובירך כל שלשת הברכות, ואחר כך הולכים לבית הכנסת להתפלל, המדליק נר חנוכה בבית הכנסת לא יברך אלא ברכת להדליק נר חנוכה, ולא יברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו, מאחר שכל הקהל בירכו ברכות אלה בביתם ויצאו ידי חובה. ורק ההדלקה והברכה נעשית שוב בבית הכנסת משום פרסומי ניסא. [כ"כ בבן איש חי (פרשת וישב אות יא), דקיי"ל סב"ל. ואמנם בשו"ת ציץ אליעזר חלק יג (סי' סט) כתב, דהמדליק בביהכ"נ יחזור ויברך שהחיינו, משום פרסומי ניסא, אף שכל הקהל בירכו ברכת שהחיינו בביתם, ואין לחוש לסב"ל, שכבר כתב הב"ח, שבברכת שהחיינו שבאה על שמחת לבו של אדם יכול לברך, כל שהוא שמח ומברך להשי"ת. ע"ש. וכן הסכים הא"ר (סי' כב סק"א), וכ"כ בשו"ת עמודי אור. ע"כ. אולם לאו מילתא פסיקתא היא, שהרי החתם סופר (חאו"ח סימן נה) הביא דברי הב"ח (סי' כב) והעיר מתשו' הרשב"א (סי' רמה), דס"ל דלא כהב"ח. ע"ש. וכן מבואר בשיורי כנה"ג (סי' רכה הגב"י א), הילכך שפיר אמרינן בנ"ד סב"ל. וראה עוד בילקו"י מועדים עמו' ר' הערה לז. ובטהרת הבית ח"ב עמו' תקלו תקלז, ובחזון עובדיה חנוכה].

ו מצוה על כל אחד להמציא עצמו להדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, ולברך עליהם בצבור. ואף מי שהדליק בברכה בבית הכנסת, וגם בביתו, אם נזדמן לו להיות בבית כנסת אחר לתפלת ערבית או לשיעור תורה יומי, רשאי לחזור ולהדליק בבית הכנסת האחר בברכה, לכבוד הצבור שבבית הכנסת כי פנים חדשות באו לכאן. [כמ"ש הזרע אמת ח"א (סי' צו), והוכיח כן ממי שבירך ברכה"ת לעצמו שחוזר ומברך ברכה"ת כשעולה לס"ת מיד לאחרי זה].

ז מי שהדליק בביתו בלילה הראשון ובירך כל הברכות, לרבות שהחיינו, ובא להדליק בבית חבירו, פשוט שחוזר ומברך גם שהחיינו. [ראה כיו"ב בחזו"ע ימים נוראים, עמוד קטז].

ח יש מי שאומר שאין צריך לתת שמן כשיעור הדלקה של חצי שעה בנרות חנוכה שבבית הכנסת, אלא כדי שיעור תפלת ערבית, שנמצאים הקהל בבית הכנסת, ואיכא פרסומי ניסא, ואפילו אם נתן בה שמן הרבה, מותר לשמש לכבותה מיד לאחר שהקהל עזב את בית הכנסת, ואין צריך להניחה עד שתדלק חצי שעה. ונכון להחמיר שלא לכבות נרות החנוכה שבבית הכנסת, עד כלות חצי שעה אחר צאת הכוכבים. [ילקו"י מועדים עמו' רב].

ט נוהגים במסיבות הנערכות באולמות בלילי חנוכה, שמשמיעים בהם דברי תורה לקרב את ישראל לצור מחצבתם, להדליק נרות חנוכה עם ברכה בשם ומלכות, משום פרסומי ניסא, ויש להם על מה שיסמוכו. דמאחר וקהל רב מתאסף במקום, לא גרע מבית הכנסת שמדליקין בו נרות חנוכה לפרסומי ניסא. וטוב להתפלל שם ערבית בצבור, מיד לאחר ההדלקה. אך אין זה מעכב. [ילקו"י מועדים עמו' רד הערה מג. ומה שכתבנו שם ומתפללים מנחה וערבית וכו', [וכן העתיק בתורת המועדים] לאו לעיכובא הוא, אלא טוב ונכון הדבר. וכ"פ בספר משנת יעקב (בהל' חנוכה עמ' ר"ס). ובספר אז נדברו (ח"ה סי' לז, וח"ו סי' עה, וחי"א סי' לב ולד). ובשו"ת בית מרדכי (סי' מא), ובשו"ת יד נתן ח"ב (סי' כה). ובשו"ת משנה שכיר (סי' רב), ע"ש, דזיל בתר טעמא שהוא משום פרסומי ניסא במקום שיש עשרה].

י המנורה של נרות החנוכה בבית הכנסת מניחים אותה על שלחן לימין ארון הקודש, שהוא צד דרום של בית הכנסת, שכן המנורה שהיתה בהיכל של בית המקדש היתה בצד דרום. וכמו שאמרו בב"ב (כה:) שלחן בצפון ומנורה בדרום, ויש שמסדרים את הנרות בין מזרח למערב, ויש שמסדרים את הנרות בין צפון לדרום, ונהרא נהרא ופשטיה. ונוהגים להניחם בבית הכנסת במקום גבוה לפרסום הנס. [ילקו"י מועדים עמו' רד].

יא יש נוהגים שהשליח צבור או הרב של בית הכנסת, מדליק בבית הכנסת את נרות החנוכה, ויש נוהגים שהשמש מדליק. [ואם אפשר להדליק הנרות בבית הכנסת על ידי קטן, ראה להלן סעיף טז]. [חזון עובדיה על הלכות חנוכה. וכתב בשו"ת מהר"ם מינץ (סי' מג) נראה שהיו נוהגים שהש"צ מדליק הנרות בביהכ"נ. (והובא בט"ז סי' תרעא סק"ח). ובמרוקו נהגו שהשמש מדליקם].

יב אין האבל תוך שבעה מדליק נרות חנוכה בלילה הראשון בבית הכנסת, בגלל ברכת שהחיינו שמעורר בקהל הרגשה לא נעימה, שיש בברכת שהחיינו התעוררות של שמחה בצבור. ואם אין אדם אחר הרוצה להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, נראה שהאבל ידליק בבית הכנסת, וגם יברך שהחיינו. אבל בשאר לילות, רשאי לברך ולהדליק גם בבית הכנסת. ובביתו מדליק נרות חנוכה בברכת שהחיינו בלי כל פקפוק. [ילקו"י מועדים עמוד רה. וכ"כ הט"ז (סי' תרעא סק"ח) בשם מהר"ם מינץ, שאם האבל מתפלל בביהכ"נ, בלילה הראשון של חנוכה, ידליק אדם אחר משום ברכת שהחיינו. וכתב בתשו' נודע ביהודה (תנינא חאו"ח סי' קמא), שהדבר פשוט שזהו רק בצבור של ביהכ"נ, אבל האבל בביתו מברך שהחיינו].

יג אין מברכים בבית הכנסת על הדלקת נרות חנוכה, אלא בעשרה, כי פרסומי ניסא לא שייך בפחות מעשרה. [כ"כ היעב"ץ בספר מור וקציעה (ס"ס תרעא), מחזיק ברכה (סי' תרעא סק"ז).].

יד יש אומרים שבערב שבת שהזמן דחוק להדלקת נרות חנוכה, וטרם הגיעו עשרה מהקהל, אפשר לברך ולהדליק נרות חנוכה, כיון שעל כל פנים עתידים לבוא ולראות הנרות אחר כך, חשיב שפיר פרסומי ניסא, ויש חולקים. והמדליק בברכה יש לו על מה שיסמוך. [ילקו״י מועדים עמוד רד הערה מד-מה. והנה דעת המג״א (בסק״י), שבערב״ש סמוך לחשכה, ובטרם יבא מנין לביהכ״נ יתקדש היום, יברך וידליק מיד, שמ״מ יש פרסומי ניסא כשיבאו עשרה להתפלל. וכן כתבו: החיי אדם, והמקור חיים, ובמנחת אלעזר, ובפרי השדה, ובשו״ת מהרש״ג, ובביאור הלכה].

טו בית כנסת שעדיין לא הגיעו המתפללים להתפלל מנחה בערב שבת, ויש שם רוב מנין, וגם כמה נשים הנמצאות בעזרת נשים שבבית הכנסת, אפשר לצרף את הנשים למנין עשרה להדלקת נרות חנוכה שבבית הכנסת, ובפרט כשיבואו אחר כך עוד אנשים ויהיה מנין בבית הכנסת. [לפי מ״ש הר״ן (מגילה יט:) שכיון שהנשים חייבות במקרא מגילה ומוציאות את האנשים, ודאי שמצטרפות עם האנשים למנין, וכ״פ הריטב״א (מגילה ד.), והנימוקי יוסף (שם), והמאירי (מגילה ה.). ע״ש. וה״ה לענין נר חנוכה, שהנשים חייבות בנר חנוכה, בודאי שמצטרפות לעשרה. ועיין בילקוט יוסף מועדים עמוד רג הערה מג. וראה עוד בשו״ת יביע אומר ח״י בהערות לרב פעלים ח״ב סימן סב].

טז יש מי שכתב שקטן יכול להדליק נר חנוכה ולהוציא אחרים ידי חובתם. [כ״ד בעל העיטור, והריא״ז. וכ״פ הא״ר, ובשו״ת זבחי צדק ח״ג סי׳ מא]. ויש חולקים ואומרים, שאין הקטן מוציא ידי חובת נר חנוכה את הגדולים. [בה״ג והרי״ף והרא״ש לגבי מגילה]. ובפרט לדעת רוב הפוסקים הסוברים שמצות חינוך היא רק על האב ולא על הבן. וכן עיקר לדינא שיש להחמיר אף לגבי נר חנוכה, שאין הקטן מוציא אחרים ידי חובתם. ולגבי הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת שהוא רק משום פרסומי ניסא, יש מקום להקל להדליק על ידי קטן. ומכל מקום מהיות טוב משום פרסומי ניסא הראוי, כדאי שאיש גדול ידליק נרות החנוכה בבית הכנסת. ומיהו בדיעבד אם הדליק קטן בבית הכנסת שפיר דמי. [לאפוקי ממ״ש בספר ישיב משה (עמוד פו), בשם הגרי״ש אלישיב, שאם הדליק קטן בביהכ״נ חייבים לכבותה, ולהדליק מחדש בברכה. דליתא. שלא יהא אלא ספק, הא ודאי דסב״ל. וראה באורך בחזו״ע הלכות חנוכה. ילקו״י מועדים עמו׳ רג].

יז נוהגים שבכל יום מדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת גם בשחרית, בלי ברכה, ובפרט כשמתפללים בהשכמה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רה].

יח בית כנסת שנוהגים להדליק מנורת חשמל שעשויה כתבנית חנוכיה, ומניחים אותה על גג בית הכנסת במרומי קרת, לפירסומי ניסא, אין לברך כלל בהדלקת מנורה זו. שאין יוצאים ידי חובת הדלקת נרות חנוכה במנורת חשמל, ולכן יש להם לברך תחלה בבית הכנסת על נרות שמן או שעוה, ובזה יפטרו הדלקת מנורה זו מברכות. וכן הרואה מנורה חשמלית דולקת לשם חנוכה, אינו מברך שעשה נסים ושהחיינו, אפילו אין מדליקים עליו בביתו, הואיל ואין יוצאים בה ידי חובה. [ילקו״י מועדים עמו׳ רה].

סימן תרעב – זמן הדלקת נר חנוכה

א זמן הדלקת נרות החנוכה הוא בצאת הכוכבים, שהוא כרבע שעה אחר שקיעת החמה, לא מאחרים ולא מקדימים, ונמשך זמנה עד שתכלה הרגל מן השוק, דהיינו כמו חצי שעה אחר צאת הכוכבים. וצריך ליתן שמן בנרות שיעור שתדלוק חצי שעה אחר צאת הכוכבים. ומכל מקום אם לא הדליק בתחלת הלילה, מדליק והולך כל הלילה בברכה, כל זמן שלא עלה עמוד השחר. ואין לחוש בזה לספק ברכות, מאחר שכך המנהג להדליק בברכה גם אחר חצי שעה מצאת הכוכבים. ואם לא הדליק עד שעלה עמוד השחר, ידליק אז בלי ברכה. [ילקו״י מועדים עמו׳ רח. וז״ל מרן בש״ע (סי׳ תערב ס״א): אין מדליקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. וכתבו האחרונים, שסוף שקיעה היינו צאה״כ, כמו שאמרו כיו״ב (תענית יב.) כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית, והיינו צאה״כ. וכן פי׳ הרא״ש שם. וכ״כ התוס׳ מנחות (כ:), וזבחים (נו.), וע״ז (לד.). וכ״כ בספר הישר (ס״ס רכא), דמשתשקע החמה היינו צאה״כ. וכ״כ המנהיג (סי׳ קמז), וכן פירש המג״א כאן דהיינו בצאה״כ. וכ״כ הב״ח, ושכנה״ג, ובתפלה לדוד, ובחמדת ימים, ומשחא דרבותא, ומאמר מרדכי, והחיי אדם, והבא״ח. וא״כ לכתחלה אין להדליק בביה״ש. [אע״פ שבביהכ״נ מדליקים בתחלת ביה״ש, משום דספקא דרבנן לקולא, התם לא אפשר בלא״ה. וכ״כ הב״ח סי׳ תערב]. ואף שהפר״ח והגר״א כתבו שפירוש משתשקע החמה, תחלת שקיעה. ושכן משמע מחי׳ הרשב״א והר״ן. אנן אתכא דמרן סמכינן].

ב מי שהגיע לביתו עשרים דקות לפני עלות השחר, אף שלא נשאר לו מן הלילה חצי שעה משעת הדלקת נר החנוכה, מכל מקום ידליק בברכה, כלשון השלחן ערוך שידליק כל הלילה, ונכלל בזה ממש עד לפני עלות השחר. [כן מבואר במשנ״ב].

ג אסור לאכול סעודת קבע קודם הדלקת נרות חנוכה. ואפילו התפלל מנחה וערבית מבעוד יום. ודוקא סעודת קבע, שהוא יותר מכביצה פת, [והיינו ביצה בלא קליפתה כחמשים גרם]. אבל בפחות מכן, וכן אכילת פירות וכדומה מותר. [עיין בשו״ת יביע אומר ח״ט (חאו״ח סי׳ סז), לענין טעימה קודם קריאת המגילה, וה״ה כאן]. ועוגה דינה כמו פת, שאסור לאכול יותר מכביצה. [אשל אברהם סי׳ תלא]. ויש להחמיר חצי שעה קודם זמן ההדלקה שלא לאכול סעודת קבע, דהיינו יותר מכביצה פת. אבל סעודת עראי ואכילת פירות ושתיית משקים קלים מותר. [בשו״ת מהרש״ל (ר״ס פה) כתב, שאסור לאכול קודם ההדלקה. וכ״כ ביוסף אומץ יוזפא (סי׳ תתרסו), והמג״א (סי׳ תערב סק״ה), וא״ר, ופר״ח. וע״פ דברי מחצית השקל, והמשנ״ב בשעה״צ (ס״ק יד), יש להחמיר חצי שעה קודם ההדלקה. (ואפי׳ כבר התפלל מנחה וערבית אחר פלג המנחה). ואע״פ שהמרדכי (פ״ב דשבת סי׳ רסו) כתב, דלדידן שאנו מדליקים בפנים ופרסום הנס אינו אלא לבני הבית, אין חוששים לזה כלל, מ״מ כיון שאף אנו חוששים לקיים המצוה בזמנה כהלכתה, טוב שיפסיק וידליק נ״ח ואח״כ ימשיך באכילתו. ומיהו בשו״ת בית אפרים (חאו״ח סי׳ סג) תמה ע״ד רש״ל בזה, וס״ל שאם התחיל אינו פוסק. ע״ש].

ד איסור אכילה קודם ההדלקה הוא גם לאשה אלמנה או גרושה המדליקה לבדה. אולם אשה שבעלה מדליק עבור כל בני הבית, יכולה להקל לאכול סעודת קבע קודם הדלקת הנרות, ובפרט אם בעלה מאחר לבוא להדליק את הנרות, ובלבד שיש צורך בדבר. ואם נהגה האשה להחמיר בזה, תמשיך במנהגה. [ילקו״י מועדים עמ׳ ריא. שעיקר המצוה מוטלת על האיש בעה״ב. ובפרט כשיש צורך בדבר לאכול קודם ההדלקה. וכ״פ בשו״ת בצל החכמה ח״ד (סי׳ נח), אלא שכתב שנהגו הנשים שלא לאכול סעודת קבע עד לאחר הדלקת נרות חנוכה. ע״ש. ואתרא דנהוג נהוג, ואם אין מנהג ידוע יש להקל. וראה בחזו״ע על הלכות חנוכה].

ה וכן אסור להתחיל במלאכה קודם הדלקת נרות חנוכה. ואפילו ללמוד תורה אסור משיגיע זמנה. ובלימוד תורה אין להחמיר חצי שעה קודם שיגיע זמן ההדלקה, משום ביטול תורה. [כמ״ש האחרונים (סי׳ תלא) בדין בדיקת חמץ. וכ״פ המשנ״ב (סי׳ תלא סק״ד). וכ״כ באלף המגן סי׳ טו].

ו חיילי הצבא, שאינם יכולים להדליק נר חנוכה עם זמן צאת הכוכבים, מסיבה בטחונית, (ואין מדליקין עליהם בבתיהם), ורוצים להדליק נר חנוכה לפני השקיעה ולכבותו עם רדת החשיכה, אין להם לברך בהדלקה זו, דחשיב ברכה לבטלה לכולי עלמא, כיון שאינו נשאר דלוק חצי שעה אחר צאת הכוכבים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ריז].

ז בתי כנסת שמתקיימים בהם בכל יום שיעורי תורה עם קהל המתפללים, בין תפלת מנחה לערבית, או לאחר ערבית, אם נראה למגיד השיעור שהקהל יחזרו לשיעור לאחר הדלקת נרות חנוכה, יש להעדיף קיום מצות ההדלקה בזמנה, דהיינו שהצבור ילך לביתו להדליק עם צאת הכוכבים. אבל אם קיים חשש שאם ילכו לביתם להדליק נר חנוכה, ימנעו מלחזור לשיעור, יש לקיים את השיעור כמו בכל יום, ולאחר השיעור ילכו להדליק נר חנוכה בביתם. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ריא].

ח אברכי ישיבות יכולים להמשיך בסדר לימודם בימי החנוכה כרגיל, וימנו את האשה להדליק נר חנוכה בזמן צאת הכוכבים. ואם אין הדבר מתאפשר, ידליקו נר חנוכה אחר סיום לימודם, כדי שלא לגרום ביטול תורה דרבים. ואם האברכים קובעים לימוד מיד לאחר ההדלקה, יכולים להפסיק מסדר לימודם להדלקת נרות חנוכה בצאת הכוכבים, ולחזור מיד ללימודם. אבל אם הדבר גורם לביטול תורה דרבים עדיף שינהגו כנזכר. [ראה במאירי שבת כא. ״שכך היו נוהגים בני הישיבה בצרפת״. והמאירי היה בזמן שלא היה סכנה להדליק בחוץ, ועל כרחך טעמו שעיקר ההדלקה הוא משום היכר לבני הבית, וכיון שכן אין הזמן של משתשקע החמה וכו׳ לעיכובא. ומתחלה תיקנו שהפרסום הנס יהיה בדוקא לרבים, על פתח ביתו מבחוץ, אבל אחר שעת הסכנה תיקנו שיהיה פרסום הנס לבני הבית בלבד. אי נמי מתחלה תיקנו בסתם לפרסם הנס, ומתחלה הדליקו בחוץ, אך אחר הסכנה הסתפקו בפרסום הנס לבני הבית, שהתקנה לא פירטה לנו לפרסם דוקא לבני רשות הרבים, אלא לפרסם הנס, וזה איכא גם לבני הבית. וע׳ תוס׳ שבת כא: ולר״י נראה דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית, שהרי מדליקין בפנים. וכן דעת הריטב״א דבזמן הזה אין ההיכר אלא לבני הבית, שעיקר התקנה היתה ״לפרסם את הנס״ ולאו דוקא לרבים, ולכן גם בזמנינו שאין סכנה מדליקה על שלחנו ודיו, וממילא יכולים להדליק לכתחלה גם אחר חצי שעה. גם המרדכי (פ״ב דשבת סי׳ רסו) כתב, דלדידן שאנו מדליקים בפנים ופרסום הנס אינו אלא לבני הבית וכו׳. ע״כ. וראה לעיל עמו׳ שנו, מהאו״ז והעיטור. ואף שמרן הש״ע פסק דלכתחלה זמן ההדלקה הוא בצאה״כ ורק אם לא הדליק בצאה״כ מדליק והולך כל הלילה, מ״מ כיון דמהני להדליק בברכה אחר חצי שעה, וכך הוא המנהג, ובמקום מנהג אין חוששין לסב״ל, ממילא כדי למנוע ביטול תורה ״דרבים״ יש לנהוג כן גם לכתחלה, ובפרט שי״ל דמרן לא קאי על זמנינו שיש אור החשמל, והזמן של תכלה רגל מן השוק בזמנינו אינו כזמנם, [אך בסברא זו יש עוד לפלפל], ולכן או שתדליק האשה בזמן, או שידליק אחר סדר הלימוד].

ט בעל חנות שסוגר את חנותו בשעת ערב מאוחרת, יאמר לאשתו שתדליק נר חנוכה בביתו בצאת הכוכבים ויצא ידי חובה בהדלקתה. ועדיף לנהוג כך מאשר שבעל הבית ידליק בעצמו בלילה אחר חצי שעה מצאת הכוכבים. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ריא].

י מי שהגיע לביתו בלילה בשעה מאוחרת בימי חנוכה, ולפניו מצות תפלת ערבית, ומצות הדלקת נר חנוכה, יקדים להתפלל תפלת ערבית, שתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. ועוד שיש להקדים קריאת שמע שהיא דאורייתא, ואחר כך ידליק נר חנוכה, ויקיים גם פרסומי ניסא. [בגמ׳ (שבת כג:) איתא, שקידוש היום ונ״ח, חנוכה עדיף, משום פרסומי ניסא. נמצא דאף שהקידוש תדיר, פרסומי ניסא עדיף. אולם התם א״א לקיים אלא אחד מהם, ובזה פרסומי ניסא עדיף, אבל כאשר יכול לקיים שניהם יקדים התדיר ואח״כ יקיים הדלקת נ״ח, וכמ״ש להדיא התוס׳ (שבת כג:), שבקריאת התורה של ר״ח טבת שחל בשבת, מקדימים לקרות בס״ת בשל ר״ח שהוא תדיר, ואח״כ בפרשת הנשיאים (שהוא של חנוכה), דכיון דמצי למעבד תרוייהו תדיר קודם, ואח״כ פרסומי ניסא, עבדינן תרוייהו, ורק היכא דלא אפשר למעבד תרוייהו פרסומי ניסא עדיף. וה״נ תפלת ערבית דהוי תדיר קודמת לנר חנוכה. ועוד דבנ״ד איכא קריאת שמע של ערבית שהוא מה״ת, ויש להקדימו לחנוכה, דהוי מדרבנן. וראה בילקו״י מועדים עמוד ריט, ובחזו״ע הלכות חנוכה].

יא בן המתארח אצל אביו בשבת חנוכה, ויוצא מביתו ביום ששי אחר פלג המנחה כדי ללכת לאביו, ועתיד לחזור לביתו בלילה, יש אומרים שידליק בביתו אחר פלג המנחה, באופן שהנרות ידלקו עד אחר חצי שעה מצאת הכוכבים, שמאחר וחוזר לישן בביתו, החיוב הוא על הבית. ובן חתן שנושא אשה בלילה, כיון שבשעת ההדלקה היה עדיין רווק וסמוך על שלחן אביו, יוצא ידי חובה בהדלקת הנרות של אביו. ואם ירצה טוב שיחמיר להדליק נר חנוכה בלא ברכה כשמגיע לביתו אחר החתונה.

יב מי שנאנס ולא הדליק לילה אחת, אין לו תשלומין למחר, אלא מדליק למחר כמספר הנרות שמדליקים כל העולם. [ילקוט יוסף מועדים עמוד ריג].

סימן תרעג – שמנים ופתילות הכשרים לחנוכה

א כל השמנים והפתילות כשרים להדלקת נר חנוכה, אף על פי שאין השמנים והפתילות נמשכים אחר הפתילה, ואין האור נתלה יפה בהן. ושמן זית מצוה מן המובחר, מפני שאורו צלול ביותר. וכן מצוה מן המובחר לעשות הפתילה מצמר גפן. [חיי אדם כלל קנד סי׳ ח. משנה ברורה סי׳ תרעג סק״ב]. ובמקום שאין שמן מצוי כלל נוהגים להדליק נרות חנוכה בנרות שעוה כי גם הן אורן צלול כמו השמן. [ילקו״י מועדים עמוד ריג].

ב מי שהכין נרות שעוה להדליק לנרות חנוכה, והדביקם בפמוט לצורך ההדלקה, ושוב נזדמן לו שמן, יניח מידו נרות השעוה, וידליק אך ורק בשמן, שעיקר המצוה בשמן, הואיל והנס קרה בבית המקדש בשמן. ואפילו לא הובא לו שמן זית, אלא רק משאר שמנים, וכבר הדביק נרות שעוה, בכל זאת יניח נרות השעוה מידו, וידליק בשמן. [ילקו״י מועדים עמוד ריג. וכ״כ בשו״ת חכם צבי (סי׳ מה), שאין בהכנתם ולא כלום, ויניח נרות השעוה וידליק בשמן זית, ודלא כהשבות יעקב (ח״א סי׳ לז). וראה בחזון עובדיה על הלכות חנוכה].

ג ״פתיל-צף״ הנתון על השמן, אף על פי שהפתילה מצופה בשעוה, ובתחלה נדלקת רק השעוה, ורק אחר כך נדלקת הפתילה, וקיימא לן הדלקה עושה מצוה, מכל מקום הכל נחשב להדלקה אחת, וכשר להדלקת נר חנוכה לכתחלה. [כן כתבו בשו״ת שבט הלוי חלק ח (ס״ס קנז), ובשו״ת להורות נתן חלק ו׳ (סי׳ מה), ובספר הליכות שלמה עמוד רפה. ע״ש].

ד לכתחלה לא ידליק חלק מהנרות בשמן, וחלק מהנרות בשעוה, בלילות ההידור, אלא ישווה מדותיו וידליק את כל הנרות או בשמן או שעוה. [כ״ה בשו״ת שער אפרים (סי׳ לט), כדי שלא יאמרו נרות של ב׳ אנשים הם, אחד מדליק בשמן, והשני בנר שעוה. ואינם עושים כמהדרין מן המהדרין. ואמנם בברכי יוסף (סי׳ תרעג סק״ב) כתב לפקפק בזה, שמכיון שמעיקר הדין די בנר אחד, מה בכך שיאמרו שהם של שני אנשים, ואינם עושים כמהדרין מן המהדרין, שאין לנו לגזור מדעתינו. ובפרט לדידן שאנו מדליקים בפנים, ואינהו ידעי שהם נרותיו ועושה כמנהג המהדרין מן המהדרין. ע״כ. וכ״פ בספר מטה יהודה]. ומכל מקום כשהשמן זית ביוקר, יכול להדליק נר החיוב לבד משמן זית, ונרות ההידור משאר מיני שמנים, ואפילו בנר שעוה. [ילקו״י מועדים (עמ׳ ריד). יבי״א ח״ג (חיו״ד סי׳ יח סק״ה) דבאופן כזה גם השער אפרים יודה דשפיר דמי, וכמו שפסק השבות יעקב ח״ב (סי׳ לא). ומ״מ לכתחלה מהיות טוב ראוי לחוש לדברי השע״א. ולטעמו של השער אפרים כדי שלא יאמרו נרות של שני אנשים הם, כל זה דוקא במדליק נר אחד של שמן ואחד של שעוה, אבל בשמן רגיל ושמן זית אין החשש הנז׳, ומכל מקום כשהשמן זית יקר, ואין לו אפשרות כספית להחמיר, יכול להדליק נר העיקר בשמן ונרות ההידור בשאר נרות].

ה דעת רבים וכן שלמים מאחרוני דורינו, שאין יוצאים ידי חובה בהדלקת נרות החשמל, ויש פנים הנראים בהלכה לדבריהם, שצריך להקפיד על שמן ופתילה, בדומה להדלקת המנורה בבית המקדש, שבה נעשה הנס. ולא יהא אלא ספק אין להכנס בספק ברכה לבטלה, ולכן לא יברך על נרות חנוכה בנורות חשמל. ואף אם יזדמן שאין לו שמן או שעוה לנרות חנוכה, יש להדליק החשמל בלא ברכה. וצריך שיהיה מונח במקום שאין רגילים להניח בו נר החשמל בשאר ימות השנה. ואם אחר כך נזדמן לו נר חנוכה הכשר להדלקה, ידליקנו בברכה. וגם בבית כנסת אין לברך על הדלקת חנוכיה חשמלית. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רטו. יבי״א ח״ג סי׳ לה. וח״ב סי׳ יז סקי״ב. וח״י סי׳ נד אות יט. יחו״ד ח״ד סי׳ לח. וע׳ בחידושי הרשב״א והר״ן (שבת כא.), דהא דקי״ל שאסור להשתמש לאורה, משום שתקנוה מפני הנס שנעשה במנורת בהמ״ק, הילכך עשאוה כמנורה שאסור להשתמש לאורה. ע״ש. ומבואר בעטרת זקנים (ר״ס תרעג) בשם המהר״ל מפראג, שאפילו בנרות של שעוה אין יוצאים י״ח הדלקת נ״ח, שמאחר שהנס נעשה ע״י שמן, צריך לקיים המצוה ע״י שמן. וה״נ בנר החשמל שמבחינה זו הוא גרוע יותר מנר של שעוה. והן אמת שיוצאים י״ח נ״ח בנרות של שעוה, וכמ״ש הא״ר והמחצית השקל והברכ״י. שאני התם שהשעוה ניתכת מכח חום האש, וחשיבא כעין שמן, משא״כ בחשמל, שאין בהדלקתו שמן כלל].

ו אין יוצאים ידי חובה בנרות גאז, שאין להם פתילה, ויש לנהוג לגבם כאמור בענין נר החשמל. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רטז].

ז שמן שיש בו תערובת שומן מהותך של בהמה טמאה, מן הדין כשר הוא להדלקת נרות חנוכה, ורק מהיות טוב להמנע מלהדליק בו נרות חנוכה. והוא הדין בשמן שיש בו חשש תערובת שמן חזיר, שכשר להדלקת נר חנוכה.

ח שמן שנמצא בו עכבר, ומאוס עליו להשתמש בו לאכילה, אף על פי שיש בשמן ששים נגד העכבר, שאינו נאסר מן הדין לאכילה, מכל מקום אסור להדליק ממנו נרות חנוכה, כדין נר של בית הכנסת. [ילקו״י מועדים עמו׳ רטז. והוא על פי מ״ש מרן בש״ע (סי׳ קנד סי״ב): עכבר שנמצא בשמן של ביהכ״נ, והוא מאוס, אסור להדליקו בביהכ״נ. ומוכח בהרא״ש חולין (פ״ז סי׳ לה), שכל שהוא מאוס לאכילה, אף שהיה ששים בשמן כנגד העכבר, שמותר מן הדין באכילה, אסור להדליקו בביהכ״נ].

ט לכתחלה אין להדליק נר חנוכה בשמן של זיתי ערלה, שאסור בהנאה. ואף על פי שאסור להשתמש לאורה, מכל מקום הוא נהנה במה שחוסך מלהוציא על שמן ופתילה לחנוכה. [חזון עובדיה על הלכות חנוכה]. אולם אם אין לו שמן אחר זולת שמן של ערלה, ידליק בשמן של ערלה, אך לא יברך. ובאופן כזה אין ליהנות מהנר לאחר חצי שעה מההדלקה. [שהרי אחר חצי שעה שנגמרה המצוה מותר ליהנות מנר חנוכה, ולכן אין לו ליהנות משמן של ערלה]. וכן מותר השמן שבנר יזהר שלא ליהנות ממנו, אחר שהוא שמן של ערלה. וגם יזהר שלא ידליק את נר השמש משמן של ערלה, אחר שהוא עשוי לשם הנאה. [ילקו״י על ערלה פ״ב הערה ח׳. וילקו״י מועדים, מהדורת תשס״ד עמוד תרעא. ואף דמצוות לאו ליהנות ניתנו, הא יש אומרים דבמצוות דרבנן לא אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו, ואף להחולקים, י״ל דבהנאה דמשתרשי ליה, שחוסך לקנות שמן אחר, איה״נ אסרינן משום הנאה. דהא ההנאה אינה בקיום המצוה, אלא ההנאה היא במה שחוסך הוצאות. ובזה מצוות ליהנות ניתנו. וראה מה שהארכנו בזה בס״ד בילקו״י על הלכות ערלה הנ״ל].

י שמן שהונח תחת המטה וישנו עליה בלילה, אף על פי כן כשר הוא להדלקת נרות חנוכה ונרות שבת, ובפרט בזמנינו שהקרקע של בתינו מרוצפת באבנים או בקורות. שאפילו לענין אכילה, מותר לאכול מאכלים שהונחו תחת המטה, ובפרט במקום שיש הפסד מרובה. [ילקו״י מועדים (עמ׳ רטז). ובבן איש חי (פר׳ וישב אות יב) פסל שמן זה לנרות חנוכה ושבת, שרוח רעה שורה עליו, וכיון שנמאס לאכילה נמאס למצוה משום הקריבהו נא לפחתך. ע״כ. אולם רבים מן האחרונים כתבו שאוכלים ומשקים ששהו תחת המטה לא נאסרו לאכילה בדיעבד. וראה בשו״ת יביע אומר ח״א (חיו״ד סי׳ ט) והעלה שם שעכ״פ בהפסד מרובה יש להתיר בדיעבד. ומלבד זה יש לצרף מ״ש במזמור לדוד (דף קיא:) שאין להחמיר כשהאוכל היה מונח תחת המטה בקרקע מרוצפת. (וע״ע בשו״ת יביע אומר ח״ח חאו״ח סי׳ נא ד׳)].

יא המדליק נר חנוכה בשמן גזול או גנוב, יצא ידי חובתו בדיעבד, אבל אין לו לברך עליו ברכת ״להדליק נר חנוכה״. [הנה לפי מה שפסק בש״ע (סי׳ תרמט ס״ה), לולב הגזול בשאר ימים כשר, אלמא דלא שייך איסור מצוה הבאה בעבירה במצוה דרבנן. וא״כ ה״נ בנר חנוכה דרבנן לא מיפסל מדין מצוה הבאה בעבירה. אלא דמרן לכאורה סותר עצמו בזה, שביו״ד (סי׳ שמ סכ״ט) פסק שהקורע חלוק הגזול על מתו, לא יצא י״ח. והא מצות קריעה מדרבנן. ויש לחלק בין קריעה שיש בזה אסמכתא, למצוה דרבנן בלא אסמכתא. ועכ״פ לכ״ע אין הגזלן יכול לברך להדליק נר חנוכה על שמן הגזול. וכמ״ש התוס׳ (סוכה ל.) ובש״ע סי׳ תרמט].

יב חיילי צה״ל שרוצים להדליק נרות חנוכה בשמן רובים, טוב ונכון לקבל רשות על כך מהשר ומהמפקדים, שבסמכותם נתון הדבר, כדי שיוכלו להשתמש בשמן זה לנרות חנוכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רטז].

יג אין להדליק נרות חנוכה בכלי חרס הנשבר, או בקליפה של לימון, או של בצלים, דהוי ביזוי מצוה. ויש אף שחוששין לומר שברכתו ברכה לבטלה. וכן בקליפי ביצים וכדומה. וכבר ביארנו לעיל (סימן תרעא סי״ד) שיש אומרים שההדלקה בכלי היא לעיכובא.

יד אין צריך להחליף את הפתילות של נרות חנוכה בכל ערב בפתילות חדשות, אלא מדליק אותם עד שיכלו, ואדרבה הרי נוחים הם להדלקה יותר מחדשים. ומכל מקום יש נוהגים לקחת פתילות חדשות בכל לילה, זכר למקדש. [ילקו״י מועדים עמוד רכ. וכ״פ מרן בש״ע (סי׳ תרעג ס״ד). וכתב הלבוש, כי אדרבה נוחים הן להדלקה כשהיו מודלקים כבר. ומיהו הארחות חיים (הל׳ חנוכה אות ה) כתב, ונהגו לחדש הפתילות בכל לילה, לפי שבכל לילה היה מתחדש הנס, ועוד זכר למקדש שהיו מחדשים הפתילות בכל לילה למנורת המאור. ע״כ. וכ״כ המאירי (שבת כא.) שהוא דרך הידור, מדמיון הנרות של המקדש].

טו יש מי שכתב, שיש ליזהר שהפתילה של אתמול יקחוה לנר של החיוב שמדליק בראשונה, והפתילה החדשה של אותו לילה יקח אותה לנר ההידור, משום שאם ידליק בלילה השני את הפתילה החדשה לנר החיוב, והפתילה של אתמול לנר ההידור, נמצא שהוריד את הפתילה של אתמול מקדושתה, שאתמול היתה לעיקר המצוה, והיום רק להידור, וקיימא לן מעלין בקודש ואין מורידין, לכן לעולם יקח את הפתילה שהדליק אתמול לנר החיוב של היום. אולם אין דבריו מוכרחים, דתשמישי מצוה מותר לשנותם אף למצוה שהיא פחותה ממנה, שדוקא לגבי תשמישי קדושה אמרינן דמעלין בקודש ואין מורידין, מה שאין כן לגבי תשמישי מצוה. ולכן אף על פי שמדליק כל לילה את הפתילה החדשה, לנר החיוב, והפתילה של אתמול לנר ההידור, אין בכך כלום. וכן המנהג פשוט שמשאירים את הפתילות הישנות במקומם, ואת הפתילה החדשה נותנים בנר החנוכה שמברכים עליו. [ע״פ מ״ש בשו״ת מהר״ם דפוס לבוב סי׳ רסט. והובא להלכה בשו״ת מהרשד״ם (חיו״ד סימן קסט), ובש״ך יו״ד (סי׳ רנט ס״ק יא). וראה בחזו״ע הלכות חנוכה].

אסור להשתמש לאורה

א אסור להשתמש לאור נרות חנוכה, ואפילו תשמיש עראי כגון לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, כדי שלא יהיו המצוות בזויות עליו [שבת כב. ש״ע (סי׳ תרעג ס״א). ופרש״י (שבת כא:), שהוא כדי שתהיה ניכרת שהיא נר מצוה, והר״ן כתב, שעשאוה כמנורת ביהמ״ק שנעשה בה הנס, שאין משתמשים לאורה כלל. ותשמיש עראי של מצוה, מותר]. ותשמיש עראי של מצוה מותר. [כמ״ש בביאור הלכה סי׳ תרעג ס״א]. ולכן אם נסתפק לו דין שהוא צורך חנוכה, מותר לעיין בדין זה לאור נרות חנוכה, ולהשתמש לאורה. [ברכי יוסף בשם מהר״י מולכו. וכ״כ בשערי תשובה שנראה פשוט שזה מותר, כיון שהוא דרך עראי]. ואפילו תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורה אסור, ולכן נוהגים להדליק נר נוסף שנקרא שַׁמַּשׁ כדי שאם ישתמש לאורה, יהיה לאור הנוסף, שמדליקים אותו לאחרונה, ונוהגים לתת הנר הנוסף יותר גבוה מנרות המצוה, ורמז לדבר: שרפים עומדים ממעל ״לו״, שמנין נרות המצוה בכל הלילות ביחד הם שלשים וששה כמנין ״לו״. ואם אי אפשר להניח נר השמש גבוה יותר משאר הנרות, יניחנו רחוק קצת מהם, כדי שיהיה ניכר שאינו מנרות המצוה. [ילקו״י מועדים עמוד ריז. ואם מותר להדליק נ״ח המפיץ עם הדלקתו ריח טוב, וכן יש נרות שבעת הדלקתן משמיעין קול נגינה. ויש לדון מצד מה שנהנה מהנרות עצמם, שהרי נ״ח אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, אלא דבגמ׳ שבת (כב.) אמרו, וכי נר קדושה יש בו, אלא כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו. והיינו משום ביזוי מצוה. ולפי זה בנ״ד ליכא ביזוי מצוה ושרי. אך לטעם רש״י שם (כב: ד״ה אי הדלקה) והר״ן, דהדלקה עושה מצוה כדאשכחן במנורה שבביהמ״ק, לכאורה גם בנ״ד אף שאין בשימוש זה משום ביזוי מצוה, מ״מ דין הוא שלא יהנה מהנרות דומיא דמנורה, וכיון שיש לו הנאה בריח שהנרות מפיצים, או בשמיעת קול המנגינה, ממילא שמא אין להתיר בזה].

ב אחר שעבר זמן מצותה, שהוא חצי שעה משעת הדלקתה, מותר להשתמש לאורה. [כ״כ הרי״ף אם היתה דולקת והולכת כשיעור הזה, ורצה אח״כ לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. וכ״פ הרמב״ם. וכ״ה בש״י סי׳ תרעב ס״ב. וכתב הר״ן, וה״ט לפי שלא הקצה אותה אלא למצותה].

ג מותר להשתמש במנורת החנוכיה להאיר בסעודת מצוה וכיו״ב, אחר שנגמר זמן מצותה. [כן נראה מד׳ הר״ן. וכ״ש להרי״ף והרמב״ם הנ״ל, שמרן פסק כדבריהם. ובשו״ת משנה שכיר (סי׳ רה) אסר להשתמש במנורת החנוכיה כל ח׳ ימי חנוכה, אחר שהקצהו למצותו כל ח׳ ימי חנוכה. ובאמת שאין חילוק בין השמן למנורת החנוכיה, שלדעת הרי״ף והרמב״ם אחר זמן מצותה לא הוקצו. ואין לנו אלא דברי מרן].

ד כשם שאסור להשתמש לאור נר החיוב של החנוכה, כך אסור להשתמש בנרות של ההידור שמוסיפים בכל לילה. אבל נר השמש של נרות החנוכה, הוא נר של חול גמור, ואין בו קדושה כלל, ורשאים להשתמש בו לכל דבר הרשות. [גנת ורדים בגן המלך (סי׳ מב), ושו״ת כתב סופר (ס״ס קלג), ושמחת יהודה נג׳אר מס׳ סופרים (פ״כ ה״ו). ע״ש. ילקו״י מועדים עמוד ריח. ומה שכתבנו לגבי נר השמש, כ״כ הפר״ח, ודלא כמ״ש בספר קב הישר (פרק צו), כי אין בשמש קדושה כלל].

ה אין איסור להשתמש לאור נר חנוכה, אלא בתשמיש שנהנה ממנו, אבל מותר ללכת לאורם כדי שלא יכשל, אם כבה החשמל בבית, ואיננו מחוייב לעצום עיניו. [ילקו״י מועדים עמ׳ ריח. שאין על זה תורת שימוש לאורה. וכ״כ מהריק״ש בהגהותיו (סי׳ תרעג), שו״ת פני אריה ס״ס מז].

ו יש מי שכתב לאסור לדבר עם חבירו בפתח הבית לאור נר החנוכה, דנחשב בכלל משתמש לאורה. אולם לדינא אין צריך לחוש לזה, שלא אמרו צריך נר אחרת אלא במניח נרות החנוכה על שלחנו, אבל כל שמניחה סמוך לפתח הבית אינו צריך לנר אחרת, ואף על פי שהוא עומד שם, הואיל ואינו בא להשתמש בפרט לאורה לאיזה תשמיש, שפיר דמי. [הריטב״א (שבת כא:) כתב, ומורי הרב ז״ל היה אוסר לשום אדם לדבר עם חבירו בפתח הבית לאור נר החנוכה. ע״כ. אולם המאירי (שם) כתב, שלא אמרו צריך נר אחרת אלא במניח נ״ח על שלחנו, אבל כל שמניחה סמוך לפתח הבית אינו צריך לנר אחרת, ואע״פ שהוא עומד שם, הואיל ואינו בא להשתמש בפרט לאורה לאיזה תשמיש, שפיר דמי. וכבר ראיתי לקצת רבנים שהיו נוהגים לעמוד שם ולשוחח עם חבריהם בלא נר אחר, אלא שאני נוהג למעשה להדליק נר אחרת אפי׳ בלא צורך תשמיש, כי מנהג אבותינו ורבותינו בידינו. ע״כ. ומוכח דס״ל דלא כחומרת רבו של הריטב״א הנ״ל].

סימן תרעד – להדליק מנר לנר

א מדליקים נר חנוכה מנר חנוכה הסמוך לו על ידי פתילות ארוכות, ומותר להדליק אפילו נר של המהדרין מן המהדרין, מנר החיוב, כיון שעל כל פנים שניהם נרות מצוה. אבל לא ידליק מנר חנוכה לנר חנוכה על ידי אמצעי, כגון שכבה הנר שבידו שמדליק ממנו את נרות החנוכה, אינו רשאי להדליקו מנר חנוכה כדי שימשיך להדליק את נרות החנוכה הנוספים. [ילקו״י מועדים עמוד רכב, וכד׳ מרן בש״ע (סי׳ תרעד ס״א). אבל הרמ״א בהגה כתב, ונהגו להחמיר בנרות החנוכה אפי׳ מנר לנר, משום שעיקר המצוה אינו אלא נר אחד, ולכן אין להדליק זה מזה. ע״כ. וע׳ רעק״א (סי׳ יג), שתמה ע״ד הרמ״א, שמכיון שנהגו אצלם כמו המהדרין שכל אחד מדליק נ״ח לעצמו, הרי כוונתו שלא לצאת י״ח בשל בעה״ב, וממילא מחוייב מדינא, וא״כ הוי נ״ח ממש, ויהיה רשאי להדליק נר מנר. וצע״ג. ע״ש. ושמא כוונת הרמ״א לומר שמא יאמרו בני אדם שכיון שהשאר אינם אלא להידור מצוה ואינם מצוה כל כך, והוי כעין גזרה. ועכ״פ נראה שאין לחוש לזה, שאין לנו לגזור גזירות מדעתינו. וראה בחזו״ע על הלכות חנוכה].

ב אם הדליק נרות חנוכה, וכבתה אחת מהן לאחר מכן, ורוצה להחמיר ולחזור ולהדליקה, לא ידליקנה מנר הסמוך לה, אפילו בלי אמצעי, דהיינו על ידי פתילה ארוכה, כיון שמן הדין קיימא לן כבתה אין זקוק לה, חשיב כנר הרשות שאין מדליקין אותו מנר מצוה. (מג״א בשם הגמ״י ומהר״ם טיקטין).

ג אסור להדליק נר של חול או סיגריה מנר החנוכה, ורק אחר שעבר זמן מצותה, דהיינו חצי שעה לאחר ההדלקה, מותר להדליק ממנה, כמו שמותר להשתמש לאורה לדבר הרשות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רכג].

ד נר של בית הכנסת, ונר של שבת, ונר של חנוכה, ונר של תלמוד תורה, כולם נחשבים נרות של מצוה, ומותר להדליק נר זה מנר האחר. (ש״ע סי׳ תרעד ס״ב).

סימן תרעה – שהדלקה עושה מצוה

א הדלקה עושה מצוה, ולכן צריך שבשעה שמדליק נרות החנוכה יהיה בנר שמן כדי שיעור הדלקת נר החנוכה שהוא חצי שעה, וכן אם מדליק נר שעה, צריך שיהיה בו כשיעור הנ״ל. ואם הדליקה כדת, ואחר כך נשבה רוח וכיבתה את הנרות, או שילד הפיל את החנוכיה לארץ והנרות כבו בתוך חצי שעה להדלקתה, אינו זקוק לה לחזור ולהדליקה, שמיד בגמר ההדלקה נעשית מצותה, ויצא ידי חובתו. וכן אם לאחר שהדליקה בא לתקנה וכיבה אותה בשוגג, אינו זקוק לה. וכן אם לאחר שהדליקה נפתחה הדלת, או החלון, ונכבית על ידי רוח פרצים וכדומה, אין צריך לחזור ולהדליקה. אבל אם נכבית מפני שהעמידה במקום שרוח מצויה מנשבת, והיה צפוי מראש שלא תוכל להחזיק מעמד בפני הרוח, ובכל זאת הדליקה בפני הרוח וכבתה, לא יצא ידי חובה, וצריך לחזור ולהדליקה בפנים באופן שלא יכבנה הרוח, אך לא יברך שנית. ואפילו אם כיבה אותה במזיד, שבודאי חייב הוא מן הדין לחזור ולהדליקה, אין צריך לחזור ולברך. ומכל מקום אפילו אם כבתה בשוגג, הרוצה לזכות במצוה שלימה, יחזור וידליקנה בלי ברכה, שאין זה גרוע מן המהדרין. ותבוא עליו ברכה. אבל אחר שדלקה חצי שעה, מותר לכבותה אף לכתחלה, וכל שכן שאין צריך לחזור ולהדליקה. [ילקוט יוסף מועדים עמ׳ ריח. שו״ת יביע אומר חלק ד׳ חלק אורח חיים סימן נב. חזון עובדיה הל׳ חנוכה].

ב מה שנהגו המהדרין במצוות להדליק נר חנוכה מחוץ לפתח הבית, בפנס שיש בו פתח מן הצד, ועם גמר הדלקת נרות החנוכה, סוגרים את הפתח לבל יכבו הנרות מן הרוח שבחוץ, יש שכתבו לערער על זה, שהרי בזמן שיש רוח חזקה אין הנרות יכולים להשאר דלוקים, (אם לא היו סוגרים הפתח), ומכיון שההדלקה עושה מצוה, ובשעת ההדלקה היו הנרות עומדים להכבות, אינו יוצא ידי חובה, ובסתימת הפתח שבאה אחר כך, אין זו הדלקה, אולם לדינא אין לחוש לזה, דמה שאמרו שאם הדליקה בפני הרוח לא יצא היינו רק שבאמת שלטה הרוח ונכבית, אבל אם למעשה לא נכבית, אגלאי מילתא למפרע שההדלקה היתה כהוגן. ועוד שכיון שבשעת ההדלקה בידו לסגור הפתח שבצד ולמנוע כיבוי הנרות, וההדלקה היא על מנת שיסגור הפתח כדי שישארו הנרות דולקים, ובעודו עוסק בהדלקה ולא סילק ידו ממנה, סוגר את הפתח למנוע כיבויה, שפיר דמי, שנמצא שההדלקה נעשית באופן שהדלקתה תהיה קיימת. [חזון עובדיה על הלכות חנוכה].

ג יש מי שכתב שאם הדליק נר חנוכה במקום שהרוח שולט, אף על פי כן יוצא ידי חובה, שכל שבפני עצמו היה ראוי להשאר דולק, אלא שדבר אחר גרם לו להתבטל, אזלינן בתר השתא, ונחשב לדבר בר קיימא כאילו היה כן תמיד. [הגר״ש קלוגר]. ודבריו תמוהים ונגד כל האחרונים, הריא״ז, והכנסת הגדולה, והטורי זהב, והמגן אברהם, והפרי חדש והגנת ורדים והגאון היעב״ץ, שכל שהדליקה בפני הרוח ממש לא יצא ידי חובה, [ויחזור להדליק בלי ברכה]. [חזון עובדיה על הלכות חנוכה. וראה לעיל סוף סעיף א בהערה].

ד המדליק נרות חנוכה בערב שבת מבעוד יום, ואחר כך כבתה לפני קבלת שבת, בכל זאת אינו זקוק לה להדליקה שנית, שמכיון שהוא חייב להדליק בערב שבת מבעוד יום, וכבר בירך עליה ״להדליק נר חנוכה״, כבר התחילה המצוה כדת, והואיל והדלקה עושה מצוה, כבתה אין זקוק לה. ואף על פי כן מהיות טוב יחזור וידליקנה שנית, ותבא עליו ברכה. [אף שמרן הש״ע (סי׳ תרעג ס״ב) פסק שגם בע״ש אם כבתה מבעו״י קודם קבלת שבת אין זקוק לה, מ״מ רש״ל בתשובה (סי׳ פה) סובר שבע״ש זקוק לה, אך לא יברך. וכ״כ הט״ז. ואף שאנו אין לנו אלא דברי מרן הש״ע שקבלנו הוראותיו. מ״מ מהיות טוב יחזור וידליקנה, שהרי אף אם כבתה בימי החול, שאין זקוק לה, מ״מ כתב האו״ז, דמ״מ טוב יעשה אם יחזור וידליקנה. ומצוה להחמיר ולהדליקה, דלא גרע מן המהדרין. וע׳ בחזון עובדיה הל׳ חנוכה].

ה אם בעת ההדלקה לא היה בנר שמן כדי שיעור ההדלקה, או שהדליק בנר שהוא קטן משיעור הנזכר, אפילו אם אחר שבירך והדליק, הוסיף שמן כדי שיעור הדלקת נ״ח, לא יצא ידי חובתו. מפני שצריך להיות שמן כשיעור הדרוש לפי הדין בעת ההדלקה, שההדלקה עושה מצוה. [כ״פ הרא״ש והובא בש״ע סי׳ תרעה ס״ב. וע׳ בשו״ת הר צבי חאו״ח סי׳ קיד]. וצריך לכבותה ולאחר שיוסיף שמן כדי שיעור ההדלקה, יחזור וידליקנה ״בלא ברכה״, [הנה הפר״ח כתב שצריך לחזור ולברך. אולם דעת הגמ״י, והסמ״ג, והראבי״ה דלא בעינן שום שיעור. ואע״ג דקי״ל שצריך ליתן שמן כשיעור, היינו דוקא להחמיר שלא לכבותן אחר חצי שעה, אבל לא להקל. ולפ״ז לענין ברכה אמרינן סב״ל. וכ״כ הפמ״ג (סי׳ תרעה מש״ז אות ג). וע׳ בחזו״ע הלכות חנוכה]. ולכן יש לכל אדם שבא להדליק נר חנוכה להסתכל ולבדוק היטב בנרות החנוכה, ועיניו יחזו ויבחנו אם יש שמן מספיק לשיעור חצי שעה, כי קורה לפעמים שלא נתן שמן מספיק בנרות, או שנשפך ממנו על ידי דחיפה או מקרה אחר, ורק אחר שיהיה נוכח שיש שמן כשיעור הנ״ל, יברך ברכות ההדלקה וידליק. [ילקו״י מועדים עמ׳ רכא]. ואם אחר שבירך והדליק הרגיש כעבור זמן מה שלא היה שמן כשיעור בתוך הנרות, יש לו לכבותם, ולאחר שיוסיף שמן עד השיעור, יחזור וידליק בלי ברכה. [ילקו״י מועדים עמוד רכב הערה יח].

ו צריך להדליק את נרות החנוכה במקום הנחתם, שאף על פי שהדלקה עושה מצוה ולא ההנחה, הדלקה במקומה בעינן. ואם היתה החנוכיה מונחת במקומה שלא לשם מצוה, אינו צריך להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה, אלא מדליקה שם. לפיכך עששית שהיתה דולקת כל היום, שהדליקה מערב שבת למצות חנוכה, במוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצות חנוכה. [ש״ע סי׳ תרעה סעיף א].

ז אם בעל הבית חולה, ואינו יכול לקום ממטתו להדליק נרות חנוכה, לא יביאו לו הנרות ליד מטתו כדי שידליקם, ואחר כך יניחום במקומם, אלא ימנה שליח שידליק הנרות במקום הנחתן, והשליח יברך וידליק הנרות. אבל לא יברך בעל הבית והשליח ידליק, שבכל מקום העושה את המצוה הוא שמברך עליה. והשליח מברך ״להדליק נר חנוכה״, ואם בירך ״על הדלקת נר חנוכה״, יש לו על מה שיסמוך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רכא. הליכות עולם ח״א עמ׳ ס, ודלא כמ״ש בבן איש חי שהשליח ידליק ובעל הבית יברך, שזה ספק ברכה לבטלה].

ח המדליק נרות חנוכה צריך להדליק את רוב היוצא מן הפתילה, עד שתהא השלהבת עולה מאליה, ולא יסלק ידו מההדלקה עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצאת. [כ״כ בשו״ת מהר״י מברונא (ס״ס לט). וכן מבואר בירושלמי (רפ״ב דשבת), דלית טעמא אלא משום הוצאת האור ברוב הדולק. ע״ש. וקאי אנר חנוכה. ולאפוקי ממ״ש בשו״ת מי יהודה (ס״ס ל), אלא גם בחנוכה צריך להדליק רוב היוצא].

ט טוב לחנך את בניו הקטנים שהגיעו לחינוך בהדלקת נרות ההידור שבכל ערב. אבל אם לא הגיעו לחינוך, אין לתת להם להדליק בנרות החנוכה שהוא יוצא בה. ונר השמש מותר להדליקו אפילו על ידי תינוק שלא הגיע לחינוך, הואיל ואין בו שום קדושה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רז].

י נשים חייבות בהדלקת נרות חנוכה, שאף הן היו באותו הנס. והאשה מוציאה את בעלה ידי חובת הדלקת נרות חנוכה. ולפיכך כשבעל הבית נאלץ להיעדר מביתו בזמן ההדלקה, עד לשעה מאוחרת בלילה, ראוי ונכון שימנה את אשתו להדליק נרות חנוכה עם צאת הכוכבים, שהוא כרבע שעה אחר שקיעת השמש, ובזה גם הוא יוצא ידי חובה, ששלוחו של אדם כמותו. והאשה מברכת בנוסח הרגיל ״להדליק נר חנוכה״. ואם בירכה ״על הדלקת נר חנוכה״ אינה מברכת שוב. [ילקו״י מועדים עמ׳ רכג. יחו״ד ח״ג סי׳ נא. וע׳ בגמ׳ שבת (כג.), א״ר יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס. והנה אף שלענין

מגילה נחלקו הראשונים אם הנשים מוציאות את האנשים י״ח, מ״מ בחנוכה האשה מדליקה ומוציאה את האיש י״ח. וכמ״ש הסמ״ג הל׳ מגילה, דשאני מקרא מגילה שהוא כמו קריאת התורה, לכך אינה מוציאה את האיש י״ח מקרא מגילה. וכ״כ בספר האשכול ח״ב (עמ׳ ל), והוסיף, וי״א דשאני מגילה דאיכא משום קול באשה ערוה. וכ״כ בעל המאורות בשם בעל העיטור, והארחות חיים. והמאירי, והריטב״א. והנה דעת הרי״ף והרמב״ם ורש״י והרשב״א והריטב״א וה״ה והאו״ז ובעל המאורות והארחות חיים והכל בו והריא״ז, שאף במגילה הנשים מוציאות את האנשים. וכ״ש בחנוכה. וכ״פ מרן הש״ע (סי׳ תרפט) שאף במגילה האשה מוציאה אנשים י״ח. וראה בחזון עובדיה (פורים עמו׳ נז), ובמאור ישראל ח״ג (עמ׳ רפד).]

יא מי שלן בבית מלון לרגל עסקיו, ואשתו מדלקת עליו בביתו, אינו רשאי לכוין בפירוש שאינו רוצה לצאת ידי חובתו בהדלקת נרות החנוכה שמדליקה עליו אשתו בביתם, ולהדליק עם ברכה בחדרו במלון, שחובת נר חנוכה הוא חובת איש וביתו, ואינו חובת גברא בלבד, ועל כרחו יוצא ידי חובתו במה שאשתו מדלקת עליו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רכד. יבי״א חלק ה סימן יז סק״ד. יחו״ד ו/מג]

יב סומא (עיור) אם יש לו אשה, תדליק אשתו נר חנוכה ותברך. ואם אין לו אשה, ויש לו בית מיוחד מדליק על ידי סיוע של אחר, ויברך כל הברכות, כיון שהסומא חייב בכל המצות, ובהדלקתו יש פרסומי ניסא לאחרים. ואף על פי שיש אומרים שמדליק בלי ברכה, מנהג ירושלים שהסומא מדליק בברכה.

[ילקו״י מועדים עמ׳ רכד. וכ״כ בשו״ת מהרש״ל (סי׳ עז), שאם הוא נשוי, יאמר לאשתו להדליק נ״ח עליו, ואם אין לו אשה, ויש לו בית בפ״ע, צריך להדליק בעצמו ע״י סיוע אחר, שאע״פ שהוא אינו רואה, כיון שאחרים רואים איכא פרסומי ניסא].

יג סומא שהדליק נר חנוכה מוציא את כל בני ביתו ידי חובת ההדלקה. [ואמנם היעב״ץ כתב ״שהסומא אינו מוציא אחרים״, אולם מאחר שהסומא חייב להדליק נר חנוכה, בודאי שמוציא את אחרים ואת כל בני ביתו ידי חובתם. וכמ״ש רב נטרונאי גאון, שסומא רשאי להיות ש״צ. וראה בחזו״ע על הלכות חנוכה].

סימן תרעו – סדר הברכות וההדלקה

א המדליק נרות חנוכה, צריך לברך בלילה הראשון ג׳ ברכות, אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר חנוכה, שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ושהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ובשאר לילות החנוכה מברך שתי ברכות הראשונות בלבד. ואינו מברך שהחיינו אלא בלילה הראשון שזכינו להגיע לזמן הדלקת נרות החנוכה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רכד. יחוה דעת ח״ו סי׳ מג]. ונתנו המפרשים סימן לסדר ג׳ הברכות בלילה הראשון, עשה לך ״שרף״ (לשון שריפה להדליק), ושים אותו על ״נס״ (שעשה נסים), וראה אותו ״וחי״ (שהחיינו). [מטה משה (סי׳ תתקפ). ואליה רבה ואדני פז (סי׳ תרעו), מועד לכל חי (סי׳ כז אות נט). ועוד. וראיתי בספר שיחת חולין של ת״ח סוף פרק כז שייחס הרמז הזה לרבי יצחק מוואלוזין, והרב רי״ל מימון בספר תולדות הגר״א (עמוד צה) ייחסו להגר״א. ונעלם מהם שכבר הובא בספר מטה משה וא״ר שקדמו להם].

ב נוסח הברכה הראשונה, ״להדליק נר חנוכה״, ולא ״של״ חנוכה. ואם טעה ובירך להדליק נר של חנוכה, יצא. [ילקו״י מועדים עמ׳ רכה. ואף שהנוסח בגמ׳ ובראשונים להדליק נר של חנוכה, הנוסח בש״ע ״להדליק נר חנוכה״. וכן הסכים האר״י ז״ל בשעה״כ. וכ״כ הפר״ח, והגר״א, והלק״ט, כי הוא ר״ת נח״ל, היוצא מפסוק נוצר חסד לאלפים, וכן מפסוק נפשנו חכתה לה׳. אבל בשבת נוסח הברכה אקב״ו להדליק נר של שבת. כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה, ולזה אומר נר חנוכה, להורות שהנר אינו כי אם למצות חנוכה, משא״כ נר שבת שאנו משתמשים ונהנים מאורו, זהו הנר המאיר של שבת. ועוד, שבחנוכה אין שום ״מעשה״ לזכר הנס אלא הנרות. וזהו נ״ח, שהחנוכה היא הנר. משא״כ שבת שיש בו הרבה מצות מעשיות, וראה בחזו״ע הל׳ חנוכה].

ג בנוסח ברכת שעשה נסים לאבותינו, אין לומר ובזמן הזה, עם ו׳, אלא בזמן הזה בלא ו׳. [ואע״פ שבמחזור ויטרי, ושבולי הלקט, ובסידור הרוקח, כתבו, ובזמן הזה עם ו׳, לפי שאף בזה״ז מתעורר האור העליון שנעשה הנס על ידו. כבר כתב מרן החיד״א בשו״ת חיים שאל ח״ב (ס״ס י) שאין לחוש לסודות שלא גילה האר״י ז״ל].

ד בברכת שהחיינו יש לומר והגיענו לַזְּמַן הזה, כי הוא הזמן הידוע. [וכ״ה בספר לקט יושר לתלמיד מהרא״י (עמ׳ קלא). ולא כמ״ש הרב מטה משה (סי׳ תתקפ) לומר לִזְמַן, הלמד בחיריק, והביאוהו האחרונים, ראה בכה״ח (סי׳ תרעו אות ו), שאין המנהג כן]. כמו בברכת ״שעשה נסים״, שאומרים בימים ההם בַּזְּמַן הזה. [כמ״ש היעב״ץ בלוח ארש (סי׳ קעח עמ׳ עג), וכ״ה בכל הסידורים].

ה שלושת הברכות הנזכרים לעיל, צריך לאומרם לפני ההדלקה, וכמו שאמרו חז״ל, כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן. ולא יתחיל להדליק עד שיסיים לברך את כל שלושת הברכות. [ילקו״י מועדים עמ׳ רכה. וג׳ הברכות שבלילה הראשון כולם נאמרים קודם ההדלקה, וכ״כ רבינו ירוחם, והרשב״ץ. ובשו״ת מהרי״ל, והרמ״א בהגה, ומהרש״ל, וביוסף אומץ יוזפא. ואף שמנהג ק״ק בית אל אינו כן, אלא אחר ברכת להדליק נר חנוכה מתחילין להדליק, ותוך כדי הדלקה מברך את שאר הברכות, וסמכו על מ״ש הרש״ש, מ״מ אנו אין לנו אלא דעת הפוסקים הנז׳ לברך כל הברכות קודם ההדלקה. וכמ״ש מרן הב״י (סי׳ תרעו).].

ו גם גר צדק שמדליק נר חנוכה יכול לברך שעשה נסים ״לאבותינו״, וכמו שאומר בתפלה אלהי אבותינו וכו׳, וכן בברכת המזון אומר על שהנחלת לאבותינו, ועוד כיו״ב. [ע״פ המבואר בשו״ת הרמב״ם (סי׳ מב) שאם רצה לשנות הנוסח ולומר ״שעשה נסים עם ישראל״, רשאי, ואם לא שינה ואמר ״שעשה נסים לאבותינו״ אין בכך הפסד כלום, שמאחר שנכנס תחת כנפי השכינה, ונלוה אל עם ישראל, אין שום הפרש בינינו ובינו. ומתני׳ (פ״ק דביכורים) אליבא דר״מ, ואינה הלכה, אלא כמו שאמרו בירושלמי ביכורים

(פ״א ה״ד), ולכן הגר אומר אשר נשבע ה׳ לאבותינו לתת לנו, ושאברהם אבינו הוא אב גם לכל הגרים. וכ״פ הרמב״ם בחיבורו (פ״ד מהל׳ ביכורים ה״ג). וכבר פסק מרן בש״ע (סי׳ נג ס״ט). וראה בילקו״י על הל׳ ברכות השחר סי׳ מו].

ז אחר שבירך על הדלקת הנרות, לא יפסיק אפילו ברמז עד שיתחיל במצות ההדלקה. ומכל מקום רשאי לרמוז שיביאו לו שמן או גפרור, כיון שהוא צורך ההדלקה, ובדיעבד אפילו הפסיק בדיבור לצורך ההדלקה, אינו חוזר ומברך. [הליכות עולם חלק א׳ עמוד סח].

ח אחר שהדליק נר אחד מנרות החנוכה, ועדיין לא הדליק את נרות ההידור, טוב להזהר שלא יפסיק בדיבור שאינו מענין ההדלקה. אבל בדיבור שהוא לצורך ההדלקה, כגון לבקש שיביאו לו שמן או גפרור, מותר אפילו לכתחלה, כיון שכבר חלה ברכתו על הנר הראשון. [ילקוט יוסף מועדים שם. הליכות עולם חלק א׳ עמוד סו].

ט אחר שבירך והדליק נר אחד, אף על פי שהוא עדיין צריך להדליק את נרות ההידור, יש לו לומר את הנוסח של הנרות הללו אנו מדליקים וכו׳, ויאמר זה לאחר שסילק ידו מהדלקת הנר הראשון, ולא קודם לכן, מפני חשש הפסק.

י אחר שהדליק נר החיוב, מותר אף בשאר לילות, להפסיק לעניית קדיש וקדושה, ולאמן דברכות, ולשאול מפני היראה, ולהשיב מפני הכבוד, אף על פי שעדיין לא הדליק את נרות ההידור. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רכו].

יא מנהג טוב לומר אחר הדלקת נר חנוכה ״מזמור שיר חנוכת הבית לדוד״, כל המזמור. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רכו. מועד לכל חי].

יב אם שכח לברך ״להדליק נר חנוכה״ ושאר הברכות, קודם ההדלקה, אם אירע כן ביום הראשון, לא יברך ברכת להדליק נר חנוכה. ואם אירע כן ביום השני, או בימים שלאחר מכן, אם נזכר קודם שסיים את הדלקת נרות ההידור של אותו לילה, רשאי לברך ״להדליק נר חנוכה״ ושאר ברכות ההדלקה, אפילו לא נשאר אלא נר אחד של הידור. [כ״פ בשו״ת הלק״ט, יד אהרן, משנ״ב, בא״ח, וכה״ח. וראה במאור ישראל טבעת המלך על הלכות חנוכה]. אבל אם סיים להדליק את כל נרות ההידור, לא יברך ברכת להדליק נר של חנוכה, ואפילו נזכר בתוך כדי דיבור אחר שסיים הדלקת כל הנרות. ואפילו אם עדיין לא הדליק את נר השמש, לא יברך עוד להדליק נר חנוכה, אבל יוכל לברך ברכת שעשה נסים, ושהחיינו בלילה הראשון בלבד, שהרי הוא רואה את הנרות דולקות, ולא גרע מהרואה את נרות חנוכה של חבירו, והוא לא הדליק, ולא הדליקו עליו בביתו, שצריך לברך שעשה נסים, ושהחיינו בלילה הראשון. [ילקו״י מועדים עמ׳ רכו, הליכות עולם ח״א (עמ׳ סז)].

יג מי שלא היה לו שמן אלא לנר אחד, ובירך והדליק, ואחר כך נזדמן לו עוד שמן שיספיק לנרות ההידור, בודאי שאינו רשאי לברך שנית ברכה מיוחדת על הדלקת נרות ההידור, כיון שכבר בירך על המצוה כדת. וכן מי שטעה בלילה השביעי, וכסבור שהוא הלילה הששי, והדליק ששה נרות בברכה, ידליק נר ההידור בלא ברכה. [ז״ל מרן הב״י (ס״ס תערב): כתוב בארחות חיים, מי שלא הדליק נ״ח בלילה השלישי אלא שתי נרות, זה היה מעשה בלוניל והחמירו עליו שידליק מה שהחסיר להדליק, ומיהו א״צ לברך, כי הברכה שהיתה בתחלה, על חיוב כל הנרות נעשית. ע״כ. וכיו״ב כתב בשו״ת פרי הארץ ח״ג (סי׳ ב), דמי שהיה לו שמן רק לנר אחד, ואחר שבירך והדליק, הביאו לו עוד שמן, ידליק נרות ההידור בלי ברכה, ונסתייע מהפר״ח (ס״ס תערב) במי שטעה בלילה השביעי, וטעה והדליק ששה נרות, ידליק ההידור בלא ברכה].

יד מי ששכח ולא בירך שהחיינו בלילה הראשון על נר חנוכה בשעת ההדלקה, אם נזכר תוך חצי שעה, יברך שהחיינו. אבל אם נזכר רק לאחר חצי שעה מההדלקה, יברך בליל שני בשעת ההדלקה, או תוך חצי שעה להדלקת נר חנוכה. ואם שכח גם אז, יש לו תשלומין כל ימי החנוכה, בשעת ההדלקה או תוך חצי שעה להדלקה, ולא יותר. [ילקו״י מועדים עמוד רכח. יבי״א ח״ד סי׳ נ סק״ד. וכ״כ הטור (סי׳ תרעו) בשם הרא״ש. וכ״כ הארחות חיים, ורבינו ישעיה מטראני, ובשבולי הלקט בשם תשו׳ הגאונים, והריא״ז. וכ״פ מרן בש״ע. וכתב הריטב״א (סוכה מז.), שאפילו פשע ולא בירך שהחיינו בלילה הראשון של סוכות, מברך שהחיינו בשאר ימים, כי זמנו עדיין בכל הרגל. ע״כ. וה״ה בחנוכה. והנה הריטב״א שם הביא שיש מפרשים דהני מילי כשלא נכנס לסוכה עד עתה, אבל אם נכנס שם ולא בירך ביום הראשון, שוב אינו מברך. וכתב על זה, ואינו נכון. עכ״ל. ונראה שה״ה שאין הבדל בזה בין שהדליק נרות חנוכה בלילה הראשון, ושכח לברך שהחיינו, לבין היה בדרך ולא הדליק בלילה הראשון, לעולם מברך שהחיינו בלילה השני].

טו מי שלא היה בביתו בלילה הראשון של חנוכה, והדליקה עליו אשתו, או אחד מבני ביתו, ובירכה כל הברכות, ובא להדליק בלילה השני, יש אומרים שלא יברך שהחיינו. [כ״ד המג״א, ובשיורי כנה״ג, ובשו״ת מהר״ם פרובינצאל, ובשו״ת מעט מים, ובשו״ת אם לבינה]. ויש אומרים שצריך לברך שהחיינו. וכן עיקר. [כ״כ הב״ח, והפר״ח, והא״ר, ובאשל אברהם מבוטשאטש, ובבגדי ישע, ועוד. ואף שבילקו״י מועדים עמ׳ רכח כתבנו לחוש בזה לסב״ל, עפמ״ש מרן אאמו״ר בירחון קול סיני עמוד 210, וע״פ מה שנתבאר בשו״ת יביע אומר ח״ד חאו״ח סי׳ נ׳ אות ד׳, שיש לחוש לסב״ל גם בברכת שהחיינו, מ״מ בחזו״ע הלכות חנוכה כתב, שהעיקר לדינא שיכול לברך שהחיינו, שיש כאן ספק ספיקא, דשמא הלכה כהסוברים שמברך על הראיה שעשה נסים ושהחיינו, אפילו מדליקים עליו בביתו, ושמא כמ״ש הפר״ח, שאפילו להחולקים כשידליק צריך לברך גם שהחיינו. וכ״ש שיש אומרים שבברכת שהחיינו לא אמרינן סב״ל].

טז מי שקנה בליל שני של חנוכה מנורת כסף חדשה, ושמח בה, אין לו לברך ברכת ״שהחיינו״ בעת ההדלקה, דאף אם מברכים על כלים חדשים, אין זה אלא בשעת הקנין, ואין להפסיק בין הברכה להדלקה. אלא אם יש לו מנורה חדשה כדאי להביאה בלילה הראשון של חנוכה, וכשמברך שהחיינו יכוין לפוטרה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רכט. יבי״א ח״ד סי׳ כד סק״י. וכתב במטה משה (סי׳ תתקפט), מורי מהרש״ל קנה לו מנורת כסף, ובליל ב׳ של חנוכה התחיל להדליק בה, ובירך

להדליק ושעשה נסים ושהחיינו, ואף שהרא״ש והטור כתבו, שבשעת קנין יש לו לברך שהחיינו, מ״מ היה ניחא לו להסדיר ברכת שהחיינו עם ב׳ הברכות של חנוכה, כמו שמסדירין ברכת שהחיינו בקידוש שאומרים בסוכה. ע״כ. אולם יש להעיר בזה מחשש הפסק בין ברכת להדליק להדלקה. וכ״כ בהליכות שלמה (עמ׳ שח), שאין נוהגים כהרש״ל].

יז כשם שבכל המצוות אין ברכות מעכבות, הוא הדין לגבי נר חנוכה, שאם הדליק נר חנוכה, ולא בירך כלל, יצא ידי חובה, ואינו רשאי לכבות הנרות ולחזור ולהדליק בברכה. [לאפוקי ממ״ש היעב״ץ במור וקציעה (ס״ס תרעב) וז״ל: שבמצות נר חנוכה ודאי שברכתה מעכבת לפי שכל עיקרה לפרסומי ניסא, וכי מדליק בלא ברכה לאו מידי עביד, שהרואה אומר לצורכו הוא דמדליק לה. ע״כ. ובמחכ״ת ליתא, אלא גם דין נר חנוכה כדין כל המצות, שאם לא בירך יצא. חזון עובדיה על הלכות חנוכה].

יח יש אומרים שצריך לומר ״הנרות הללו וכו׳״ קודם שיברך ברכת ״שעשה נסים״, אולם אין זה נכון להפסיק בין הברכות, אלא יאמר כן אחר כל הברכות ואחר שהדליק נר אחד, וכמבואר. ואחר כך יאמר מזמור שיר חנוכת הבית וכו׳. [במס׳ סופרים (פ״כ ה״ו) איתא: שאומר ״הנרות הללו״ וכו׳, קודם שעשה נסים ושהחיינו. וכתב החיד״א בספר ככר לאדן (דף קכה.), שצריך לתקן הלשון, שמברך שעשה נסים ושהחיינו, ואח״כ אומר הנרות הללו וכו׳, וכמ״ש הטוש״ע (סי׳ תרעו). ובספרו כסא רחמים שם כתב בשם הרב נחלת יעקב אהא דמסכת סופרים דלאו דוקא הוא, וכ״פ הפר״ח].

יט כשמדליק הנר בלילה הראשון, ידליק את הקיצוני מימין, הרחוק ביותר מהפתח, ובלילה השני ידליק הנר (הנוסף) **החדש תחלה, ואחר כך הנר שהודלק אתמול, וסדר ההדלקה משמאל לימין,** (כסדר כתיבת אנגלית וצרפתית). **וכן בלילה השלישי יתחיל בנר החדש, הקרוב לפתח, ואחר כך הנר של אתמול, ואחר כך הנר של שלשום, וכן על זה הדרך מידי יום ביומו, עד שבליל שמיני ידליק תחלה הנר הסמוך ממש לפתח, שהוא הקיצוני משמאל, וממשיך להדליק משמאל לימין, ויסיים בנר שהודלק הראשון, ונמצא שתמיד מברך על הנר הנוסף, כי בתוספת הימים נתווסף הנס, וכן המנהג.** [ילקו״י מועדים עמ׳ רכט. וכ״כ מרן בש״ע (סי׳ תרעו ס״ה). וכ״כ הארי״ בשעה״כ (דף קח ע״ג). וכל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין. ובתרומת הדשן הביא שבני אוסטרייך מתחילים מצד ימין כדרך שאנו כותבים. וכ״כ הלבוש, ובשו״ת פנים מאירות, והגר״א. אבל הפר״ח (סי׳ תרעו ס״ה) כתב, שהוא פירוש משובש, והעיקר כמרן הש״ע. וכן העלה הגאון באר שבע סוטה (טו:). וכן הסכים בנזירות שמשון שם. וכ״פ בשו״ת חתם סופר (חאו״ח סי׳ קפז), וכן המנהג].

כ אם אין מזוזה בימין הפתח, שאז מניח את החנוכיה מימין הפתח, יעשה להיפך, שבליל ראשון מדליק את הנר הקרוב לפתח, ובליל שני ידליק הנר החדש שבצדו ואח״כ פונה לימין וידליק הנר שהדליק אתמול. וכן על זה הדרך. [כן כתבו האחרונים. וכן פסק בבן איש חי].

כא כשבעל הבית נאלץ להיעדר מביתו, וממנה שליח להדליק בשבילו נרות חנוכה בביתו, יש לשליח לברך כנוסח הרגיל ״להדליק נר חנוכה״, ואם השליח בירך ״על הדלקת נר חנוכה״, יש לו על מה לסמוך, וכמו שנתבאר לעיל, שהרי אפילו מי שטעה ובירך ״על הדלקת נרות חנוכה״ יוצא ידי חובה.
[ילקוט יוסף מועדים עמ׳ רל. יחוה דעת ח״ו סי׳ מד]

ברכת הרואה נר חנוכה

א גם בזמן הזה יש לברך על ראיית נרות חנוכה, באופן שיתמלאו שלשה התנאים הצריכים לזה, שהם: שלא הדליק נר חנוכה, שאינו עתיד להדליק באותו לילה, ואין מדליקין עליו בביתו, שאז כשרואה נרות חנוכה, בלילה הראשון מברך שתי ברכות, שעשה נסים, ושהחיינו, ובשאר לילות ברכת שעשה נסים בלבד. ואם חסר אחד משלשה תנאים אלו, אינו מברך על הראיה. ונראה עוד שאין הרואה מברך על נרות חנוכה של אחרים, אלא בתוך זמן המצוה, שהוא תוך חצי שעה משעת ההדלקה, אבל אם עבר זמן המצוה, אינו מברך. וכן אם הוא מסופק בדבר, אם עברה חצי שעה משעת ההדלקה או לא, לא יברך. ואף על נרות של בית כנסת יש לברך ברכת הראיה, ובלבד שיהיו תוך חצי שעה. ואם ראה נר חנוכה, ולא בירך מיד ברכות הראיה, יכול לברך בתוך זמן המצוה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רכז. יחו״ד ח״ד סימן לח]

ב יש מי שכתב שאין לברך ברכת הראייה עד שיראה נר השמן עם הפתילה של נר חנוכה, אבל אם ראה את השלהבת בלבד, אף שיודע שהוא של חנוכה, אינו מברך ברכת הראיה. [שו״ת עני בן פחמא סי׳ לב]. **ולדינא אין לחוש לזה, וכל שרואה השלהבת ויודע שהוא של נר חנוכה, מברך ברכת הראייה על פי המבואר לעיל.** [חזון עובדיה על הלכות חנוכה].

ג לא תיקנו ברכת הראייה אלא בנר חנוכה, אבל בשאר מצוות כגון סוכה ולולב לא תיקנו לרואה לברך, והוא מפני חביבות הנס. וגם יש בני אדם שאין להם בית לקיים המצוה. [תוס׳ סוכה מו סע״א].

ד מי שאינו מדליק נר חנוכה, ואין מדליקים עליו, וכן אינו רואה נר חנוכה מאיזה סיבה שהיא, אין לו לברך ברכת ״שהחיינו״ בלבד, שברכה זו נתקנה על ההדלקה. וכל שכן שאין לו לברך ברכת ״שעשה נסים״. וכן הדין במי ששכח לברך שהחיינו בכל שמונת לילות החנוכה, שאין לו לברך שהחיינו ביום השמיני. [והא דקי״ל (עירובין מ:), זמן אומרו אפילו בשוק, היינו בזמן דרגלים. ואמנם המאירי (שבת כג.) כתב, שמברך לעצמו שעשה נסים, ושהחיינו בלילה הראשון, ושעשה נסים בשאר הלילות. וגם בשו״ת מהר״ם מרוטנבורג (פראג סי׳ נז) משמע שמברך שהחיינו על עצם הזמן, וכ״כ בשו״ת הרשב״ץ. אולם המאירי עצמו (במגילה ד.) כתב, דחנוכה יש בו ברכת זמן רק על ההדלקה והראיה, ולא על עצם היום. וכ״כ הפר״ח, והפמ״ג, ובשו״ת קול גדול, ובברכ״י, ועוד. וע׳ ביבי״א ח״ו (או״ח סי׳ מב). ובילקו״י מועדים עמ׳ רכז].

ה בערב שבת שצריך להדליק נרות חנוכה מבעוד יום, אלא שיש ליתן שמן בנרות כדי הדלקתם חצי שעה אחר צאת הכוכבים בליל שבת, הרואה את הנרות ההם רשאי לברך אפילו קודם צאת הכוכבים מכיון שהודלקו למצות נרות חנוכה, וזמן ממילא קא אתי. וכן יכול לברך ברכת הראייה אפילו אחר צאת הכוכבים בליל שבת, אף שבאותה שעה אינו ראוי להדליק. [פמ"ג סי' תרעט א"א סק"א. ודלא כמ"ש בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' יט) שאין הרואה יכול לברך בליל ש"ק על נרות החנוכה, לפי שאין הרואה מברך אלא בשעה שהוא ראוי להדליק. וע"ע בשו"ת התעוררות תשובה החדש (סי' תסח סק"ב), ובמכתבי תורה להאדמו"ר מגור (סי' יג). ובשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' נז אות ח].

ו הרואה נרות חנוכה שהודלקו בבית הכנסת, בתוך חצי שעה של זמן הדלקתם, יברך ברכות הראיה, היינו שעשה נסים ושהחיינו בלילה הראשון של חנוכה, וברכת שעשה נסים בשאר הלילות. [שכיון שמנהג הדלקת נ"ח בבית הכנסת "בברכה" הביאו מרן בש"ע, ופסק כן לדינא, הו"ל בכלל "מנהג ישראל תורה הוא". תוס' (מנחות כ:), ורמב"ן (פסחים ז:). וממילא יש לברך על הראיה של נרות החנוכה שהודלקו בביהכ"נ. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ז (חאו"ח סימן נז), ובחזון עובדיה הלכות חנוכה].

ז מי שבירך את הברכות לפני ההדלקה, ובטעות הדליק תחלה את הנר הנוסף הנקרא "שמש", אין לו לברך פעם שניה, אלא ידליק נרות החיוב על סמך ברכתו, שאף על פי שהוא כהפסק, שנר השמש חשיב כנר של חול לגמרי, שאין לו שייכות למצוה עצמה, ושהה אם כן יותר מכדי דיבור, מכל מקום כיון שנר השמש הוא מענין הדלקת נר חנוכה, שבא לגדר וסייג של נרות חנוכה, הוה ליה קצת הפסק לצורך מצוה, ולפיכך אין לחזור ולברך. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רכח. יבי"א חלק ה' סימן ד' סק"א]

סימן תרעז – דין אכסנאי ובני ישיבה

א בעת שמדליק נרות חנוכה לכתחלה יש לו לקבץ את כל בני ביתו הסמוכים על שולחנו שיהיו נוכחים בשעת הברכות וההדלקה, כדי לפרסם הנס, ומי שלא הדליק בתחלת הלילה, והגיע לביתו בשעה מאוחרת, וכל בני הבית כבר נרדמו, אם אפשר להעיר אחד או שנים מבני הבית, כדי שישמעו ממנו ברכת "להדליק נר חנוכה", הנה מה טוב, ואם לאו, יברך וידליק נר חנוכה. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רי]

ב כל מי שהדליקו עליו בביתו, אפילו אינו נוכח בשעת ההדלקה והברכות, יוצא ידי חובתו. וטוב שיהדר לברך על נרות חנוכה שבבית הכנסת כשאפשר לו להדליקם. וראוי לבני הבית להשאר זמן מה בסמוך לנרות חנוכה אחר הדלקתם. [ילקוט יוסף מועדים עמו' רל]

ג אכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית שלו להשתתף בשמן של נר החנוכה. ואם בעל הבית מקנה לו חלק בשמן במתנה שפיר דמי. [ולכאורה משמע מכאן דבעינן בנר חנוכה שידליק בשמן שלו, שהרי אכסנאי חייב להשתתף בפריטי. וכן מוכח ממ"ש הר"ן (פסחים ז:), דלהכי מברכים להדליק נר חנוכה (ולא על הדלקת נ"ח) משום שאינו יוצא י"ח אלא בשל עצמו, כדאמרינן בשבת (כג.) דצריך להשתתף בפרוטות. וכן מבואר בב"ח (סי' תרעא, וסי' תרעו ד"ה מ"ש הרא"ש), וראה מה שהארכנו בזה בס"ד בילקוט יוסף על הלכות ערלה (פ"ב ס"ח) ובמועדים מהדורת תשס"ד עמוד תרעא].

ד בחורי ישיבה הלנים בחדרי הפנימיה של הישיבה, אינם צריכים להשתתף בפרוטות, וכן אינם צריכים להדליק נר חנוכה בפני עצמם, אפילו אם יש להם חדרים בפני עצמם. וגם אם ירצו להחמיר על עצמם ולהיות מהדרים להדליק בחדריהם, אינם רשאים לברך על ההדלקה, משום איסור ברכה לבטלה, אלא ידליקו בלי ברכה. [ילקו"י מועדים עמ' רלא. יחו"ד ח"ו סי' מג. דחשיבי כסמוכים על שלחן הוריהם, אחר שמגיעים לבית ההורים בכל חופשות בין הזמנים, ובשבתות חופשה, ולכן יוצאים י"ח בהדלקת ההורים. ועוד, שיוצאים י"ח בהדלקת ראש הישיבה דחשיבי כסמוכים על שולחנו, מאחר שכל מחסורם עליו. ועוד, דשמא כהסוברים שיוצאים י"ח בהדלקה שבביהמ"ד. והנה בגמ' שבת (כג.) איתא, אמר רב ששת, אכסנאי (אורח) חייב בנר חנוכה. אמר רבי זירא, מריש כי הוינא בי רב, הוינא משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזאי, לבתר דנסיבנא איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדלקי עלי בגו ביתאי. (ופרש"י, לבתר דנסיבנא, ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה). וכ"פ הטוש"ע (סי' תרעז ס"א), אכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו, אינו יוצא י"ח הדלקת נ"ח בשל בעה"ב, אלא צריך לתת פרוטה לבעה"ב להשתתף עמו בשמן של נ"ח. ואם מדליקים עליו בביתו אינו צריך יותר. ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו. ע"כ. וז"ל המג"א (סי' תרעז סק"א): כתב בתשו' מהרש"ל, גם הבחורים צריכים להשתתף, ואפשר דהיינו דוקא כשאוכל בפני עצמו, אבל בסמוך על שלחן בעה"ב, הרי הוא בכלל בני ביתו, וא"צ להדליק, אא"כ רוצה להיות מן המהדרין. ע"כ. וז"ל המחזור ויטרי (סי' רלח): "ובחורים הבאים למקום אחר ללמוד תורה חוץ לביתם, או אורח, א"צ להשתתף בפרוטה אם יודע שאשתו או אביו ואמו מדליקים במקומם". ע"כ. וכ"כ בספר הפרנס. ולפ"ז צ"ל, שרבי זירא קודם שישא אשה לא היו לו הורים המדליקים עליו בביתם. [כמו שאמרו בירושלמי קידושין (פ"א ה"ז דף כ:), ר' זירא הוה מצטער, ואמר הלואי היה לי אבא ואמא דאוקרינון ואירש גן עדן. כד שמע אלין אולפנייא, אמר בריך רחמנא דלית לי אבא ולא אמא. ע"ש]. וכן בני ישיבות שהוריהם מדליקים עליהם בביתם, אף הם יוצאים י"ח בהדלקת הוריהם, ואינם צריכים להדליק ולא להשתתף, כי המצוה היא "נר איש וביתו". ואפי' אם יש להם פתח בפני עצמם, אינם צריכים להדליק. ומ"ש מרן הש"ע הנ"ל, שאם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתח חדרו, זהו בזמן שהיו מדליקים בחוץ לפרסומי ניסא, שאם לא ידליק איכא חשדא. אבל לדידן שאנו מדליקים בפנים ממש, א"צ להדליק. וכמ"ש הרשב"א (סי' תקמא). וכן כתבו עוד ראשונים. ואף שאין בני הישיבה נוכחים בעת שמדליקים הוריהם נ"ח, אין בכך כלום, וכדמוכח מהמעשה של רבי זירא לאחר נישואיו, שהיה יוצא בהדלקת אשתו אף שלא היה נוכח בשעת ההדלקה. וכ"כ הב"ח (סי' תרעז) שמן הדין יוצא אפי' אינו עומד אצלו. ויש להוסיף עוד, לפמ"ש בשו"ת גנת ורדים בקונטרס גן המלך (סי' מא), שזה שאמרו אכסנאי צריך להשתתף בפרוטות עם בעה"ב, ואם יש לו חדר לעצמו צריך להדליק בפני עצמו, הני מילי באכסנאי שמשלם לבעה"ב כל הוצאות אכילה ושתיה ושאר דברים, על כל דבר בפני עצמו. אבל אם האכסנאי סמוך לגמרי על שלחן בעה"ב, מפתו יאכל ומכוסו ישתה, א"צ לזה

כלל, כי בעה״ב מזכה לו במקצת דמי הנרות והשמן של חנוכה כמו שכל מחסורו עליו. והובא להלכה בספר יד אהרן, ובספר שלחן גבוה, ובספר כסא אליהו ישראל. ובספר בית הרואה, ובספר קמח סולת, ובספר מזבח אדמה, ובעקרי הד״ט, והבית עובד, ושכ״ד המג״א (ר״ס תרעז), ומועד לכל חי, ובדעת תורה, וש״ע הגר״ז. ובפני יצחק, ובכה״ח. ולפ״ז נראה שה״ה לבני ישיבה שאוכלים ושותים בישיבה, וכל מחסורם על הישיבה, תמורת תשלום חדשי, או שמקנים להם במתנה, שהרי הם יוצאים בהדלקת נ״ח שמדליק ראש הישיבה, ואינם צריכים להשתתף בפרוטות, וכ״פ בספר שלמי מועד (עמו׳ רד). וע״ע בחזו״ע הלכות חנוכה].

ה בחור ישיבה בארץ ישראל שהוריו בארצות הברית, שהדבר ברור שבעת צאת הכוכבים בארץ ישראל עוד לא הדליקו הוריו נר חנוכה, מעיקר הדין יוצא ידי חובה בהדלקת נרות חנוכה שמדליקין בישיבה, אך אם ירצה להדליק נר חנוכה בעצמו, רשאי לברך ״להדליק נר חנוכה״. [כדמוכח ממ״ש בשו״ת פרי הארץ ח״א (סי׳ ט), בהסבר דברי מרן, שאינו יכול לומר שאינו רוצה לצאת בהדלקת וברכת בני ביתו, כי בכל לילה יש לנו לחוש שמא כבר הקדימו אנשי ביתו והדליקו עליו, ויצא י״ח. א״כ איך יכול זה להדליק בברכה, ולא תהיה ברכתו לבטלה? ע״כ. ומוכח שאף לדעת מרן כשהדבר ברור שלא הקדימוהו בהדלקת נ״ח כבנ״ד, רשאי הוא להקדים ולהדליק בברכה. וכ״כ בשו״ת רב פעלים ח״ב (סי׳ נ), שלפי מ״ש בברכי יוסף (סי׳ תרעז) בדעת מרן, י״ל שאם עדיין לא בירכה והדליקה אשתו, רשאי להקדים ולברך קודם שתדליק אשתו, ואין בזה חשש לברכה שא״צ. וכ״פ במשנ״ב (סי׳ תרעז ס״ק טז). וכ״כ בשו״ת מנחת שלמה ח״ב (סי׳ נא). ע״ש. ועיין חזון עובדיה שם].

ו מה שנוהגים בישיבות הקדושות להדליק נר חנוכה באולם בית המדרש, יש להנהיג בישיבות הספרדיות שלא להפסיק באמצע הלימוד להדליק נר חנוכה בבית המדרש, אלא רק לאחר סיום הלימוד. ואף שמעכבים ההדלקה לאחר שעתיים מזמן ההדלקה, מכל מקום כיון שעיקר ההדלקה בבית המדרש הוא לפרסומי ניסא, ומנהג ותיקין הוא, לפיכך אין לבטל תורה בשביל זה. [עפ״ד המאירי שבת כא. בצירוף הסוברים דבזה״ז א״צ להקפיד על חצי שעה]

ז מנהג בני הישיבות האשכנזים, שהבחורים מדליקין נר חנוכה בחדריהם בברכה, לפי מנהגם שכל אחד ואחד מבני הבית מדליק לעצמו בברכה. ומי שנעשה בר מצוה באמצע ימי החנוכה, למנהג האשכנזים מדליק בשאר הלילות, אף שבלילות הראשונים לא היה בו חיוב בהדלקה. ויכול להוציא הגדול בהדלקת הנר, דסמכינן אחזקה דרבא שהביא ב׳ שערות. וכן גר שנתגייר באמצע ימי החנוכה, מדליק בשאר הלילות בברכה. [ילקוט יוסף מהדורת תשס״ד, ושם חקר בדין שמונה ימי חנוכה אי הוו מצוה אחת, או לכל יום ויום מצוה בפני עצמה. ועיין בב״ח ריש סי׳ תרעו. אולם בשלטי הגבורים (פ״ב דשבת אות ז׳) מבואר לא כן. וכ״כ רבינו אהרן מלוניל בארחות חיים (הלכות חנוכה אות י׳). וע״ע בהגהות חכמת שלמה (סי׳ תרעז ס״ב). ונפ״מ לענין קטן שהגדיל באמצע ימי חנוכה, ומכל מקום לאחר שמבואר מדברי הב״י שכל לילה מצוה בפני עצמה, פשיטא שיכול לברך].

ח חיילי צבא נשואים, הנמצאים בקוי החזית, יוצאים ידי חובת נרות חנוכה בהדלקת נר חנוכה שמדליקות נשותיהם בביתם. וכן חיילים רווקים הסמוכים על שולחן הוריהם בביתם, בזמן חופשתם, יוצאים ידי חובת הדלקת נרות חנוכה, בהדלקת הנרות שמדליקים עליהם הוריהם. ואם ירצו להחמיר על עצמם להיות מהדרים, ולהדליק במקום הימצאם בקו החזית, ידליקו בלי ברכה, ותבוא עליהם ברכה. והדין כן גם בחיילים אשכנזים הנמצאים בשדה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רלב. יבי״א ח״ה סי׳ יז סק״ד. יחו״ד ח״ב סי׳ לב. והנה בשו״ת שער שלמה זוראפה (דף לג) כתב, שאף המהלך בדרך וחונה בלילה, אע״פ שאין לו בית ולא אהל, מדליק נ״ח ומברך. ע״ש. והמהרש״ם ח״ד (סי׳ קמו) כתב, שהנוסע ברכבת כיון ששילם דמי נסיעתו לכל הלילה, הוי כשכר לו בית דירה, וחייב בנ״ח דלא בעינן בית קבוע לדבר שמצותו לפרסומי ניסא. ע״כ. ואמנם דעת הגרש״ז אוירבך, בספר שלמי מועד (עמ׳ ר), שחיילים (אשכנזים) החונים על פני השדה, וישנים תחת כפת השמים, אינם חייבים להדליק נ״ח במקום המצאם, אך כשנמצאים בתעלות ושוחות שאינן מקורות מלמעלה ידליקו בלי ברכה. ע״כ. ומשמע דס״ל דמה שאמרו מצות חנוכה נר איש ״וביתו״, בעינן כעין ביתו, שהוא בית דירה מקורה. אבל בשו״ת ציץ אליעזר חט״ו (סי׳ כט) העלה שחיילים (אשכנזים) החונים על פני השדה, חייבים להדליק נ״ח בברכה. ולמעשה סב״ל, וידליקו בלא ברכה].

ט בן נשוי הסמוך על שלחן אביו, ויש לו חדר מיוחד בבית אביו שהוא לן שם, אינו חייב להדליק נר חנוכה בפני עצמו, וגם אין צריך להשתתף בפרוטות, כי הוא יוצא ידי חובה בנר חנוכה שמדליק בעל הבית שהוא אביו, ואם רצה להדליק בפני עצמו, לא יברך, כי היא ברכה לבטלה. [בארחות חיים (הל׳ חנוכה אות יד) איתא, בן גדול בבית אביו ואינו סמוך על שלחן אביו, הרי הוא כאכסנאי וצריך להשתתף בפרוטות. ע״כ. והובא בב״י (סי׳ תרעז). ומשמע שאם הוא סמוך על שלחן אביו פטור מלהשתתף בפרוטות, אלא הוא בכלל בני הבית וכשמדליק בעה״ב הוא יוצא י״ח]. וחתן שבא להתארח מספר ימים אצל חמיו, ואוכל ושותה ולן אצלו, יוצא ידי חובת הדלקת נרות חנוכה בהדלקת חמיו, ואינו רשאי להדליק עם ברכה בחדרו המיוחד לו ללינה, והוא הדין לבן נשוי הבא רק להתארח אצל אביו לשבת חנוכה וכדומה. [וכל שכן אם החתן או הבן סמוכים תדיר על שלחנו, כמבואר בסעיף הקודם]. ואף אם יתכוונו בפירוש שלא לצאת ידי חובה בהדלקת הנרות של בעל הבית, אינם רשאים לברך בחדרם. והוא הדין למי שמתארח אצל חבירו בימי החנוכה, ולן בביתו לילה אחד או יותר, ואוכל ושותה על חשבון בעל הבית. ואינו עושה עמו חשבון כלל, אינו צריך להשתתף עמו בפרוטות, שהרי הוא יוצא בהדלקת בעל הבית. אלא שבזה ראוי ונכון להחמיר להשתתף בפרוטות עבור השמן או הנרות. [דאף שכן המנהג שנהגו בו גדולי עולם, מכל מקום מצינו לכמה ראשונים דמשמע מדבריהם דבכהאי גוונא שאינו בן משפחה צריך להשתתף בפרוטות]. והוא הדין אם הוא משלם לבעל הבית איזה סכום מסויים, אך בעל הבית אינו עושה עמו חשבון מדויק על כל ההוצאות שמוציא עליו, שגם בזה אינו צריך להשתתף בפרוטות עם בעל הבית, ויוצא ידי חובתו בהדלקת הנרות של בעל הבית. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רלג. יבי״א ח״ה או״ח סי׳ יז אות ד׳. יחו״ד ח״ו סי׳ מג]

י מי שנמצא בכפר שכולו גוים, ואין בו ישראל, אף על פי שמדליקים עליו בביתו, מדליק נר חנוכה בברכות. ומכל מקום טוב שיכוין שלא לצאת ידי חובה בהדלקת אשתו. [מרן הש״ע (סי׳ תרעז ס״ג), כתב בזה״ל: י״א שאע״פ שמדליקים עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל כלל, מדליק נ״ח בברכות. והפר״ח (סי׳ תרעז) חלק על זה, דמכיון שהדליקו עליו בתוך ביתו, אפי׳ אם אינו רוצה לצאת בהדלקת בני ביתו, לא יברך. ע״כ. אבל מרן ס״ל דדוקא כשיש ישראל במקום ההוא שמדליקים נ״ח, והוא רואה את נרות החנוכה, ואיכא פרסומי ניסא, א״צ להדליק, אבל במקום שהכל גוים, ואינו רואה נ״ח כלל, אף שמדליקים עליו בתוך ביתו, מברך].

יא הנותר ביום השמיני של חנוכה מן השמן הצריך לשיעור ההדלקה, [והיינו באופן שהדליק את הנרות והם כבו בתוך חצי שעה להדלקה] אין להשתמש בשמן לצורך חול, אלא עושה לו מדורה בפני עצמו, ושורפו, מפני שהוקצה למצותו. ואם נתערב בשמן כשר אחר, אם יש ששים כנגדו, הרי הוא בטל בששים. ואם אין שיעור ששים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו שמן לבטלו, שאין מבטלים איסור לכתחלה, (מרן בש״ע או״ח סי׳ תרעז ס״ד), ויש אומרים שהואיל ואין איסורו אלא מדרבנן, מותר להוסיף שמן כשר עד שיהיה ששים לבטלו, וישתמש בו לכל צרכיו. וכן עיקר. [ילקוט יוסף מועדים עמו׳ רלג הערה ו. יבי״א ח״ד סי׳ נב סק״ו. חזון עובדיה על הלכות חנוכה].

יב אם התנה בפירוש בשעה שנתן השמן והפתילות בנרות החנוכה, שאם יכבו הנרות אפילו באמצע שיעור הדלקת הנרות (כלומר, בתוך חצי שעה), יוכל ליהנות מהן, שפיר דמי, ואין צריך לשרוף הנותר ביום השמיני. [דאעיקרא לדידן שאנו מדליקים בפנים, אם צריך שיתן שמן שיהיה דולק כל החצי שעה, שנוי במחלוקת, וכתבו בהגמ״י והסמ״ג בשם ר״י, ונהגו העם דלא בעינן שום שיעור. וכ״כ ראבי״ה, והאו״ז. א״כ כשמתנה בפירוש שאינו מקצה את כל השמן למצות חנוכה שפיר דמי].

יג הנותן כלי תחת הנרות של חנוכה לקבל בתוכו שמן הנוטף מן הנרות הדולקות, אף שיש לצדד לומר, כי על מה שמנטף לתוך הכלי למטה מן הנרות, בודאי שלא עלה על לבו להקצותו, מכל מקום טוב הדבר שיתנה קודם הדלקת נרות החנוכה ויאמר שכל שמן הנוטף בכלי אינו מוקצה למצוה כלל, והרי הוא חולין, ובאופן כזה אין ספק שיצא ידי חובת כל הדעות והשמן מותר. [חזון עובדיה הלכות חנוכה].

יד צלוחית של שמן שהזמינה לנר חנוכה, ואחר שהדליק מן השמן כל ימי חנוכה, נשאר שמן בצלוחית, אין השמן הנשאר בצלוחית אסור, כדין מותר השמן שבנר החנוכה, ומותר להשתמש בו כל צרכו, דהזמנה לאו מילתא היא. [כ״כ בשו״ת בארות המים (סי׳ כז), דדוקא הנותר מן השמן בנרות החנוכה עצמם הוי הוקצה למצותו, אבל מה שנשאר בפך השמן שהזמינו לנרות חנוכה, הוי בכלל מה שאמרו הזמנה לאו מילתא היא. ע״ש. וכן מבואר במג״א (סי׳ תרעג סק״ח). ועיין בחזו״ע חנוכה].

טו נר חנוכה האסור בהנאה, (לאחר שהודלק וכבה באמצע מצותו), שנתערב בשאר נרות יש אומרים שאפילו אחד באלף לא בטיל, דהוי דבר שבמנין. ואפילו במקום שמוכרים הנרות במשקל, מכל מקום נרות של מצוה הכל מונין אותן בכל לילה. אולם אנן בדידן קיימא לן כדעת הרמב״ם, שאף דבר שבמנין לא חשיב ובטיל. לפי זה אף נר חנוכה שהודלק וכבה בימי חנוכה, ונתערב בשאר נרות, חד בתרי בטיל, אף על פי שהוא בתוך ימי חנוכה. [עיין בחזון עובדיה על הלכות חנוכה].

טז אונן פטור מכל המצוות, ולכן אינו מדליק נר חנוכה. אבל אם דרים עמו בבית בני ביתו, כגון אשתו ובניו הגדולים ידליקו הם ויברכו. ובליל ראשון של חנוכה, יאמר לאשתו או לאדם אחר לברך ולהדליק נר חנוכה. ולא יענה אחריהם אמן. וטוב הדבר שיכנס לחדר אחר לבל ישמע הברכות, ואחר שיקבר מתו, בלילה השני כשיבא להדליק יכול לברך גם שהחיינו. [כן העלה בשו״ת יגל יעקב (חאו״ח סי׳ ז אות ג). וע״ע בילקו״י שאר״י ב׳ עמוד רי. ובילקו״י על הלכות ברכה״ש ופסוקי דזמרה סי׳ עא. וילקו״י הלכות אבלות מהדורת תשס״ד דיני אונן במועדי השנה].

יז האבל, אפילו בתוך שבעת הימים, חייב בכל המצוות כולן, לפיכך מדליק נר חנוכה ובברכה. ובלילה הראשון של חנוכה מברך בביתו גם ברכת שהחיינו, ומוציא את בני ביתו ידי חובתם. וכבר נתבאר לעיל שבתום ימי האבל, לא יעלו קרובי הנפטר בימי חנוכה, ליד הקבר, עד לאחר ימי החנוכה, שמסתמא מתעוררים לבכי ביום השבעה. [בן איש חי פר׳ וישב אות כב. ילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורת תשס״ד עמוד תרלב].

סימן תרעט, תרעפ – נר חנוכה בערב שבת

א בערב שבת נכון להדליק נר חנוכה תחלה ואחר כך נר שבת, ואם הזמן דחוק, די בהדלקת נר אחד למצות נר חנוכה, ובעודו ממשיך להדליק שאר הנרות, תוכל האשה לברך ולהדליק נרות שבת, ואינה צריכה להמתין עד שיסיים הדלקת כל הנרות. ויזהר לתת הנרות במקום מתאים מערב שבת, באופן שהרוח לא תכבה אותם בליל שבת בעת פתיחת וסגירת הדלת, ונוהגים שלא לומר ״במה מדליקין״ בערב שבת חנוכה. [ילקו״י מועדים עמוד רלה. ואף שדעת הש״ע שאין קבלת שבת תלויה בהדלקה, מ״מ היכא דאפשר בנקל לחוש לדעת בה״ג הסובר שקבלת שבת תלויה בהדלקה, נכון לחוש לכתחלה לדבריו, ולכן ידליק קודם נר חנוכה ואח״כ נר שבת. ועוד, שיש טעם על פי הסוד ויש בזה פגם גדול למעלה, וכמ״ש בבא״ח. ילקו״י הל׳ ציצית סי׳ ח׳ הערה יט]

ב בדיעבד אם הקדימה האשה להדליק נר שבת, יכולה להדליק לאחר מכן נר חנוכה, כיון דנקטינן כד׳ מרן שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת הנרות כלל. וכל שכן שהאיש בעל הבית רשאי להדליק נר חנוכה אחר שהדליקה אשתו נרות שבת. כי אפילו אם קיבלה שבת בהדלקתה, לא הוי קבלת שבת לכל בני ביתה. [וכמ״ש הט״ז (סי׳ תרעט). וכ״כ בספר נוהג כצאן יוסף בהל׳ חנוכה ס״ט]. וכן אם האיש מדליק נרות בבית [וכגון אלמן, או מי שאשתו בבית חולים וכדומה],

אינו מקבל שבת אלא עד שיאמר מזמור שיר ליום השבת, ולכן בדיעבד אם עבר והדליק נר שבת, ועדיין לא נכנסה השבת, ידליק נר חנוכה. אלא אם כן קיבל בפירוש שבת בהדלקתו, שאז אינו יכול להדליק בעצמו אלא ימנה שליח להדליק נר חנוכה קודם זמן כניסת שבת. [וכמ״ש מרן בש״ע (ס״ס רסא). [ודלא כהט״ז שכתב שגם האיש מקבל שבת בהדלקת נרות שבת]. וכ״כ הא״ר (סי׳ תרעט סק״ב), דבאיש ליכא מנהגא דקבלת שבת בהדלקת הנרות].

ג אשה מבנות אשכנז שנוהגות לקבל שבת בהדלקתן נרות שבת, והקדימה והדליקה נרות שבת תחלה, כיון שדרכה לקבל שבת בהדלקתה, אסור לה להדליק נר חנוכה. ויש אומרים שאף אסור לה לצוות לשליח להדליק עבורה נר חנוכה. ויש חולקים. אולם בעלה או אחד מבני ביתה יכולים להדליק נר חנוכה. שקבלת שבת שלה, לא הוי קבלת שבת לכל בני ביתה. [הפמ״ג (א״א ר״ס תרעט), ע״פ דברי המג״א, שכיון שדרכה לקבל שבת בהדלקתה, אסור לה להדליק נ״ח. ומ״ש המג״א שתדליק ע״י אחר, תמה עליו הפמ״ג, שי״ל שכיון דקי״ל (קידושין כג:), דכל מידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח, א״כ איך תוכל לומר לאחר להדליק נ״ח בשבילה. ותירץ, שאין זה שליחות ממש, כיון שממונו הוא, אחר מעשה קוף עביד. ע״כ. ולכאורה י״ל דבהדלקת נ״ש וקבלת שבת, לא חשיב לא מצי עביד, שהרי מי שקיבל שבת מבעו״י יכול לעשות התרה על קבלתו, דלא עדיף מנדר בעלמא. וכמ״ש הלבוש. ובלא״ה יכול בעלה או אחד מבני ביתה להדליק נר חנוכה, שקבלת שבת שלה, לא הוי קבלת שבת לכל בני ביתה. ועיין בספר חזון עובדיה, פורים (עמוד קמד:)].

ד בערב שבת צריך לתת שמן בנרות החנוכה שיעור שידלקו חצי שעה אחר צאת הכוכבים בליל שבת, ולכן לא יקדימו ההדלקה בערב שבת חנוכה, כמו שיש נוהגים בכל ערבי שבתות השנה, אלא ידליקו נרות חנוכה כרבע שעה לפני השקיעה, לאחר שיתנו שמן בנרות חנוכה שיעור שידלקו לכל הפחות שעה אחת, באופן שנרות החנוכה יהיו דולקים במשך רבע שעה לפני השקיעה, ורבע שעה של בין השמשות, וחצי שעה אחר צאת הכוכבים, בסך הכל שעה אחת. ואם אין הנרות יכולים להכיל שמן כל כך, או שהנר שעוה קטן, ולא יספיק לדלוק כשיעור חצי שעה אחר צאת הכוכבים, אין יוצאים בזה ידי חובה, והברכות שבירך על הנרות הרי הן ברכות לבטלה, ולכן יש להזהר בזה מאד, שלכל הפחות באחד מהנרות יהיה השיעור הנ״ל, ואם אי אפשר בלאו הכי, ידליק בלי ברכה, ורק אם יש לו על כל פנים נר אחד שידלק כשיעור שעה אחת, ידליק בברכה. [ילקו״י מועדים עמוד ריא. וכ״כ במאמר מרדכי (סי׳ תרעט סק״ב), שבער״ש צריך לתת שמן בנרות החנוכה שיעור שיהיו דולקים חצי שעה אחר צאה״כ של ליל שבת, ואם לאו לא יצא י״ח. ואף שהפמ״ג (א״א ר״ס תרעב) כתב, שאף בע״ש אם נתן שמן בנר שיעור חצי שעה בצמצום, י״ל שיצא. אולם הפמ״ג עצמו (בא״א סי׳ תרעט סק״ב) כתב, שמדברי המג״א מוכח שבע״ש צריך ליתן שמן כ״כ כדי שתהא דולקת חצי שעה אחר צאה״כ. וצ״ע. ע״כ. ואם הרגיש לפני השקיעה שלא נתן שמן כשיעור בשעת הדלקתה, יכבנה, וישים שמן כשיעור ויחזור וידליקנה בלי ברכה].

ה נכון להתפלל מנחה בערב שבת לפני הדלקת נרות חנוכה, כדי שידליקו נרות חנוכה אחר מנחה, מפני שתפלת המנחה כנגד קרבן תמיד של בין הערבים, ונרות חנוכה הם זכר לנס שנעשה בנרות המנורה של בית המקדש, שמדליקים אותם תמיד אחר קרבן תמיד של בין הערביים. אולם כל זה אם הוא מוצא בנקל מנין שמתפללים מנחה מבעוד יום בערב שבת, שאז יתפלל אתם מנחה ואחר כך ילך לביתו להדליק נרות חנוכה. אבל אם אין נמצא בנקל מנין שמתפללים מבעוד יום, לא יתפלל מנחה ביחידות כדי להקדימה להדלקת נרות חנוכה, אלא ידליק נרות חנוכה תחלה, ואחר כך ילך לבית הכנסת להתפלל מנחה בצבור. [ולפיכך גבאי בית הכנסת החוששים שיבואו כמה מהיחידים להתפלל ביחידות, אם יקדימו את תפלת מנחה מבעוד יום, עדיף להנהיג להתפלל מנחה כדרכם מידי ערב שבת]. [ילקו״י מועדים (עמ׳ ריב). שו״ת יביע אומר ח״ה (או״ח סי׳ מד). שו״ת יחוה דעת ח״א (סי׳ עד). ירחון קול תורה חשון תשס״ד. ועיין בספר ארחות חיים (הל׳ חנוכה סי׳ יז), ובכל בו (סי׳ מד) שכתבו, המנהג להדליק נרות חנוכה בביהכ״נ בין מנחה לערבית, ובערב״ש מדליקים קודם מנחה. [מפני קדושת היום שהיא ממשמשת ובאה, וחששו פן תידחק השעה בסיום תפלת המנחה, שאז יהיה קרוב לביה״ש. לכן הקדימו ההדלקה לפני המנחה. ולפ״ז נראה שמנהגם היה שכל יחידי הקהל היו מקדימים להדליק נר חנוכה בביתם בער״ש עוד לפני מנחה. והרמ״א בדרכי משה (סי׳ תרעא אות ה) כתב, ואין אנו נוהגים כן, אלא אף בער״ש מדליקים (בביהכ״נ) בין מנחה למעריב. אלא שמ״מ נראה שבבית אפשר להדליק נ״ח ואח״כ להתפלל מנחה בצבור. אולם הפמ״ג (בא״א סי׳ תרעא סק״י) כתב, שבער״ש יתפלל מנחה ואח״כ ידליק נ״ח, שאם יתפלל מנחה אח״כ, נראה כתרתי דסתרי. ע״כ. וכוונתו משום שתפלת המנחה נתקנה כנגד קרבן התמיד של בין הערבים, והדלקת נ״ח זכר לנס שנעשה בנרות ביהמ״ק. והדלקת המנורה בביהמ״ק צריכה להיות אחר תמיד של בין הערבים. לפיכך לעולם צריך להדליק נ״ח אחר מנחה. וכ״כ בברכי יוסף (סי׳ תרעט סק״ב). ולכאורה משמע שאפי׳ אם אין מנין מתפללים, יתפלל מנחה ביחידות ואח״כ ידליק נ״ח. וכן מוכח מדברי בעל חות יאיר במקור חיים (ר״ס תרעט). אולם השל״ה בסידור שער השמים, כתב, שבער״ש ידליק נ״ח ואח״כ ילך לביהכ״נ להתפלל מנחה בצבור. וכ״ה בא״ר].

ו מי שאין לו אלא נר אחד בלבד, וכגון שנמצא בבית האסורים, והוא בערב שבת של חנוכה, וכן מי שאין ידו משגת לקנות בערב שבת נר חנוכה וגם נר של שבת, יקנה נר של שבת, משום שלום ביתו. ואם יש לו נר חשמלי, ידליק הנר של השמן או השעוה לשם חנוכה עם הברכות, ואת אור החשמל ידליק לצורך נר שבת, ורשאי אף לברך על הדלקת החשמל להדליק נר של שבת. ואם יש לו שתי נרות, ידליק נר אחד לנר חנוכה, ונר אחד לשבת, אף אם הוא בליל שני והלאה של חנוכה. ואם יש לו לנר של שבת, ואין לו עוד אלא פרוטה אחת או לשמן לנר חנוכה, או ליין לקידוש היום, יקנה שמן לנר חנוכה, דפרסומי ניסא עדיף. [ילקוט יוסף שבת כרך א].

ז גבאי של בית הכנסת שאין בידו אלא לקנות שמן לנר חנוכה של בית הכנסת, או יין לקידוש של בית הכנסת, שנוהגים שם לקדש על היין בליל שבת ויו״ט, נראה שאף על פי שהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת אינה חובה מן הדין אלא מנהג, וכמ״ש הריב״ש, מכל מקום עדיף שיקח שמן לנרות חנוכה, שהפרסומי ניסא בבית הכנסת הוא יותר מהפרסומי ניסא שאדם פרטי מדליק בביתו, ועוד דכאילו האידנא שויוה חובה, בכל תפוצות ישראל. ואע״פ שעל ידי זה מתבטל הקידוש בבית הכנסת לגמרי, שאין מקדשים בבית הכנסת על פת, אלא על יין, מכל מקום סמכינן אשינוייא דהריטב״א שיוצאים ידי

חובה קידוש מן התורה בתפלת ערבית. ובכל זאת הואיל ויש אומרים שבזמן הזה שאין אורחים אין לקדש בבית הכנסת. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סי׳ רסט). יש להעדיף נר חנוכה על הקידוש שבבית הכנסת, שהרי בזמן הזה בהרבה בתי כנסת אין נוהגים כלל לקדש על היין בליל שבת. משא״כ בהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת כמעט בכל קצוי תבל נהגו להדליק. וטוב הדבר שהש״צ יכריז קודם תפלת ערבית, שאם יש יחיד מן הקהל שאינו מקדש בביתו, מפני שהוא סומך על מה שהיה שומע קידוש בבית הכנסת, יכוין לצאת ידי חובת קידוש מן התורה בתפלת ערבית שחותמים בה בא״י מקדש השבת. [חזון עובדיה על הלכות חנוכה].

ח מי שיש לו בערב שבת שמן לנר חנוכה של יום אחד בלבד, ופרוטה נוספת לקנות בה או שמן לנר חנוכה במוצאי שבת, או יין לקידוש היום של ליל שבת, נראה שאף על פי שפרסומי ניסא עדיף מקידוש היום, מכל מקום באופן כזה יקנה יין לקידוש היום, כמו שכתב רש״י (סוכה כה:), שמצוה קלה שבאה לידך אינך צריך לדחותה מפני מצוה חמורה העתידה לבא, ואף כאן קידוש היום של הלילה עדיף מהדלקת נר חנוכה של מוצאי שבת. [כיוצא בזה כתב בשו״ת הרדב״ז ח״ד (סי׳ יג), אודות מי שהובטח לו מהשר שיוציאוהו מבית האסורים, ויהיה משוחרר יום אחד, שאין לו לבחור יום קדוש ביותר כגון יוהכ״פ, דקי״ל מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואין אומרים הנח עכשיו מצוה קלה זו הבאה לידך, כדי לעשות מצוה החמורה ממנה. (וראה במאור ישראל פסחים קה.). וע״פ זה כתב ב חות יאיר (ר״ס ט), דאף דקי״ל נר ביתו עדיף מנ״, היינו דוקא נ״ח דליל שבת, משא״כ לגבי נ״ח של ליל ער״ש, אע״פ שאין לו עוד מעות לנ״ש, אין מעבירין על המצות, וידליק השמן לנ״ח, שמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה. ע״ש].

סימן תרפא – הבדלה בנר חנוכה

א במוצאי שבת אין מבדילין בנר חנוכה, שאין נהנים מאורו, ואין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רלח].

ב פשט המנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, קודם שהשליח צבור מבדיל על הכוס, אבל המבדיל בביתו, להוציא את בני ביתו ידי חובתן, יש לו להקדים ההבדלה לפני הדלקת נר חנוכה. [ילקו״י מועדים (עמוד רלו). יחו״ד ח״א (סי׳ עה). וכ״כ הראב״ד בעל ההשגות. (דמאחרים את ההבדלה לבסוף, משום דאפוקי יומא מאחרינן, ברכות נב. ופסחים קה:). ומש״ה טעמא דתדיר קודם, נדחה מפני טעם זה. ועוד, משום פרסומי ניסא שיראו לפני קהל בהכ״נ, משא״כ אחר שמבדילים ממהרים לצאת. וכ״פ מרן הש״ע (סי׳ תרפא ס״ב). וכן הסכים הרמ״א, שכן כתבו המהרי״ל והכל בו]. ושליח צבור ששכח לומר בתפלת ערבית אתה חוננתנו, אם הוא נמצא בצבור, יאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול, וידליק נר חנוכה, ואחר כך יבדיל על הכוס. ואם הוא ביחיד בביתו, בלאו הכי קודם מבדילין על הכוס, ואחר כך מדליקין נר חנוכה. [ראה במג״א סק״א ובמשנ״ב סק״ב. אך כתבנו כן על פי מנהגינו להבדיל בצבור אחר ההדלקה, וביחיד להבדיל ואח״כ להדליק].

ג הנוהגים בכל מוצאי שבת שלא לעשות מלאכה עד שיעור שעה וחומש, כשיטת רבינו תם, ומרן השלחן ערוך, גם במוצאי שבת חנוכה לא ישנו מנהגם, בדבר הדלקת נרות חנוכה. שאין זו חומרא וחסידות בעלמא לנהוג במוצאי שבת כרבינו תם, אלא חומרא חשובה מחשש לספק איסור סקילה, וכיון שמרן פסק שאם לא הדליק בחצי שעה ראשונה מדליק והולך כל הלילה, יש לעכב ההדלקה במוצאי שבת עד לזמן רבינו תם. ויש להם להבדיל בבית קודם הדלקת נרות חנוכה. ואין לחוש בזה לספק ברכות במה שמדליק אחר חצי שעה מצאת הכוכבים לשיטת הגאונים, שהרי המנהג להדליק בברכה גם אחר חצי שעה מצאת הכוכבים, ובמקום מנהג אין חוששין לספק ברכות. [ילקו״י מועדים עמוד רלז. יבי״א ח״ב סי׳ כא. ודלא כמ״ש הגרש״ז אויערבאך בהליכות שלמה. כי המנהג שנוהגים החרדים לדבר ה׳ בכל מוצ״ש להחמיר כדעת ר״ת, הוא מנהג יקר מאד שרבים מרבותינו הראשונים הסכימו עמו, ומהם: הראב״ד והרא״ש, הרמב״ן והרשב״א והרא״ה והמאירי והר״ן, הרז״ה והסמ״ג והמרדכי ורבינו פרץ ורבינו ירוחם. וכן פסקו מרן הש״ע (סי׳ רסא) והרדב״ז. ועוד. וראה בשו״ת יביע אומר ח״ב (חאו״ח סי׳ כא). וכתב הגר״ח אבולעפייא, שדברי ר״ת מוסכמים מרוה״פ ומרן הש״ע, ואף אני הכרזתי חרם פה עה״ק טבריה ת״ו, על המקילים נגד שיטה זו, ובהתראה שהמיקל ועובר על גזירתינו, נגדה אותו, וכל החכמים עמדו למנין והסכימו עמי. וקיימו וקבלו היהודים לנהוג כן לדורי דורות. ע״ש. גם הגר״ש לניאדו כתב אל הגר״ח אבולעפייא, בא אלינו רב גדול והודיע לנו כי מעלת כת״ר הכריז ברבים שצריכים לנהוג כדעת ר״ת במוצ״ש. ולכן גם אני ברגליו אעבורה ודרשתי ע״ז ברבים באיום ובגיזום לבל יקילו נגד סברא זו, כי הוא איסור סקילה, וקיימו וקבלו היהודים פה ארם צובה לנהוג כן. ע״ש. גם מהר״י פראג׳י (סי׳ מז), האריך לחזק ידי הנוהגים להחמיר כר״ת. ושהמקילים בזה אין להם ע״מ שיסמוכו. והמערער על זה, יש לדונו כמחטיא את הרבים, וכתב שם (דף מ.), שהגאון יחיד בדורינו הגר״ח אבולעפייא כתב דפשיטא שחובה להמתין במוצ״ש כדי מהלך ד׳ מילין מהשקיעה (72 דקות). ובשו״ת חתם סופר (חאו״ח סי׳ פ) כתב, שמנהגם כדברי ר״ת בהחלט. וכ״כ רעק״א בתשובה, הובאה בס׳ אגרת סופרים (סי׳ מז עמוד נו) ע״ש. ובאגרות החזו״א (ח״א סי׳ מא) כתב פשטה ההוראה להחמיר כד׳ ר״ת בכל תפוצות ישראל, והיא הוראה מקויימת כמפי סנהדרי גדולה בלשכת הגזית, ולא נמצא איזה גדול שיאמר שאין לחוש לסברת ר״ת. ע״ש. ולכן גם במוצ״ש של חנוכה חייבים להמתין שיעור מהלך ד׳ מילין כדי להדליק נ״ח].

ד בזמן הזה שמדליקים בפנים, ואין לו נר אחר, יש אומרים שאפשר להקל לברך בורא מאורי האש על נר חנוכה, בשעת הדחק. [ילקו״י מועדים עמ׳ רלח. שו״ת יביע אומר ח״ד סי׳ כד אות ה׳]

סימן תרפב – על הנסים בחנוכה

א בערבית ליל חנוכה, אומרים "ועל הנסים" בתפלה, אף על פי שלא הספיקו להדליק נר חנוכה בביתם, ורק הדליקו נר חנוכה בבית הכנסת, ואפילו מתפללים לפני שקיעת החמה, שעדיין לא הדליקו נרות חנוכה אפילו בבית הכנסת, מכל מקום צריך לומר ועל הנסים בהודאה. וכן בכל התפלות של חנוכה צריך לומר ועל הנסים. [כיו"ב כתב מרן הב"י (סי' תרצג), שבליל פורים אומרים על הנסים בערבית אף שעדיין לא קראו המגילה. ושכ"כ בהגמ"י בשם מהר"ם. וה"ה בנ"ח. ואפשר שאפילו לסדר רב עמרם גאון דס"ל התם שאין לומר על הנסים עד לאחר מקרא מגילה, יודה כאן, כי על הנסים בחנוכה נתקן גם על נס הנצחון שאינו שייך להדלקת נ"ח. וכ"כ בשו"ת בית דוד סי' תע].

ב אם חל הלילה הראשון של חנוכה בליל שבת, וכל יחידי הקהל הדליקו נרות חנוכה בביתם ובאו להתפלל בבית הכנסת מנחה וערבית, ולפני מנחה הדליק השליח צבור את נרות החנוכה בבית הכנסת, אף על פי כן אין הקהל אומר על הנסים במנחה, שהוא שייך לכ"ד כסלו. שאינו שייך לימי חנוכה עצמה. [וזה שלא כמ"ש בספר שלמי מועד (עמוד רכ) בשם ברכת משה (סי' נד), שיש לקהל לומר על הנסים אף במנחה. דליתא]. ומיהו בדיעבד מי שטעה ואמר על הנסים דינו כמו שכתב השלחן ערוך (סימן קח סעיף יב), הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלתו שלא בזמנו, בדיעבד לא הוי הפסק. [עיין בשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סי' נא אות ד]. ועוד יש לומר שביום כ"ד כסלו היו בסיום הנצחון במלחמה על אויביהם ולא מיחזי כשיקרא מה שאמר אז על הנסים בתפלתו. [וכ"כ הרב המגיה להמאירי (בתענית ג. עמוד כב). וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ב (סי' קפה אות יא), שכתב, שכן פסק הגר"מ פיינשטיין, שכבר נעשה הנס לבני חשמונאי].

ג אפילו אמר על הנסים, ולא המשיך בימי מתתיה בן יוחנן כ"ג וכו', אלא המשיך ועל כולם, אם נזכר לפני הזכרת ה' צריך לחזור ולפרט הנס של חנוכה. [שלא כמ"ש בשו"ת השמים החדשים (סי' צ) שא"צ לחזור כלל בזה. ובפרט לפמ"ש המג"א (ר"ס תרפב) והאחרונים שם, שצריך לומר וקבעו "שמנת ימי חנוכה אלו" שזהו כמו שאנו אומרים ביום טוב ותתן לנו את חג פלוני הזה. ע"ש. ואע"פ שאין הזכרת החג בפירוש מעכבת, כמו שנתבאר בשו"ת יביע אומר ח"ד (סי' נא אות ג), מ"מ לכתחלה צריך להזכיר, ולכן אסור לדלג מכל הנוסח של החנוכה גם באופן שצריך לענות קדושה. ודלא כמ"ש בשו"ת עמק התשובה ח"א (ס"ס קג). ע"ש].

ד יש לומר "ועל הנסים" בתוספת אות ו', שחוזר על מה שאמר תחלה מודים אנחנו לך על נסיך ועל נפלאותיך שבכל עת, ועל הנסים וכו'. [ילקו"י מועדים עמ' רלח. ירחון קול תורה תשרי תשס"ד עמ' מה. וכ"כ בעל חות יאיר במקור חיים (סי' תרפב), שכן קיבל מגדולי הדור. וכ"ה במשנ"ב (ר"ס תרפב). וכ"כ בערוה"ש. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ח (חאו"ח סי' יא אות כ). ומ"מ האומר על הנסים בלי ו' לא משתבש].

ה אם טעה ולא אמר "על הנסים" בתפלה, אם נזכר באותה ברכה, קודם שיאמר "השם" בחתימת הברכה (של "הטוב שמך ולך נאה להודות"), כגון שאמר "ברוך אתה" ונזכר, חוזר ואומר מודים אנחנו לך על הנסים וכו', וממשיך ועל כולם וכו'. ואם לא נזכר עד שהזכיר שם ה' (כדי לחתום הטוב שמך וכו') אינו חוזר. ויסיים החתימה "הטוב שמך ולך נאה להודות", ואינו רשאי לומר שם "למדני חקיך" שיראה כאומר פסוק, דהוי הפסק שלא לצורך, מאחר ואינו צריך לחזור. [ילקו"י מועדים עמ' רלח. יחו"ד ח"ה סי' מט. וע' בספר אשל אברהם מבוטשאטש (סי' תרצה) שכתב, ששכח לומר על הנסים, וכאשר נזכר לאחר שאמר ברוך אתה ה', סיים "למדני חקיך", כדי לחזור לעל הנסים. אולם במחכ"ת אינו נכון להלכה, שמכיון שאין מחזירים אותו, אינו רשאי לסיים "למדני חקיך", כדי לחזור לעל הנסים. שהרי גם באמירת פסוק כזה בתפלה יש משום הפסק, ורק במקום שאם טעה מחזירים אותו, הסכימו הפוסקים שאם נזכר לאחר שאמר ברוך אתה ה', יסיים "למדני חקיך", משום שזה יותר קל מברכה לבטלה. וכמ"ש הריטב"א (ריש תענית). וכ"כ בברכ"י, ובשלמי צבור, ובכה"ח פלאג'י, ובמנחת אהרן, ובבא"ח, ובגדולות אלישע].

ו אם טעה בהלכה, ואחר שסיים התפלה חזר להתפלל מפני ששכח "על הנסים", ושוב נזכר שלפי הדין אינו צריך לחזור, צריך להפסיק מיד, אפילו באמצע הברכה. ויאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". [כ"כ בשו"ת מכתם לדוד חאו"ח סי' כב. והרב מאמר מרדכי סי' תרפב סק"ב]. ואינו מועיל שיסיים תפלתו על דעת תפלת נדבה. אבל בערבית ימשיך בתפלתו, ויכוין בדעתו שתהיה תפלה זו לנדבה, ויחדש בה דבר. [ילקו"י מועדים עמ' רלט. יבי"א ח"א (סי' כב אות טו). ואינו יכול לסיים תפלתו בתורת נדבה, כיון שהתחיל להתפלל אדעתא דתפלת חובה, כמ"ש מרן בש"ע (סי' קז ס"א), שאם התחיל להתפלל, מפני שחשב שעדיין לא התפלל, ובאמצע תפלתו נזכר שכבר התפלל, פוסק אפי' באמצע ברכה. ע"ש. אך בערבית שעיקרא רשות, אם נזכר באמצע התפלה שכבר התפלל, יסיים תפלתו, ויחדש דבר מה בשומע תפלה, ודיו. וכמבואר כיו"ב בילקו"י תפלה א' עמוד תקמ. וכ"ה בחזו"ע (סוכות, עמוד רז:)].

ז נכון שהשוכח "על הנסים" ונזכר אחר חתימת הברכה, שיאמרנו בסוף התפלה כשמסיים "אלהי נצור", ויאמר מודים אנחנו לך על הנסים וכו', עד ונודה לשמך הגדול סלה. [אליה רבה (סי' תרפב סק"ב). ושכ"מ בט"ז. וכ"כ המאמר מרדכי שם סק"ג]. אבל אינו רשאי לאומרו בין ברכת הטוב שמך ולך נאה להודות, לברכת שים שלום, משום הפסק. [ילקו"י מועדים עמוד רלט. שו"ת יביע אומר (ח"א חאו"ח סי' כב, ובח"ט חאו"ח סי' נג), ובשו"ת יחוה דעת ח"ה (סי' מט).].

ח מי שטעה ואמר "על הנסים" בעבודה, דהיינו בברכת רצה, במקום יעלה ויבא, אם נזכר בהודאה, חוזר ואומרו במקומו כתיקון חז"ל, ואם לא נזכר אלא בסוף התפלה, אינו חוזר, שאין בזה כל חשש הפסק במה שאמרו שלא במקומו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רלט. יביע אומר ח"י בהערות לרב פעלים ח"ג חאו"ח סימן לט. ואמנם הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה (סי' קח סי"ב) כתב, שאם נזכר אחר שעקר רגליו, צריך לחזור, כי המזכיר דבר שאינו שייך לאותה ברכה, הוי הפסק, דהוי כשיחה בעלמא,

אפילו אם נזדמן כן בערבית, כמו בשאר טעות גמור שחוזר אף בערבית. וכמו אם טעה ביו״ט וחוה״מ ולא הזכיר יעלה ויבא. ע״כ. אולם מ״ש לחלק בין אם טעה והזכיר מאורע שאר ימים שלא בזמנו, אם אמרו במקומו, או שלא במקומו, אין לו יסוד בהלכה, ואין כן דעת המהר״ח אבולעפייא, ומרן החיד״א, ושו״ת שאילת יצחק, והמשנ״ב].

ט **אם טעה בימי חנוכה, ואמר בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה וכו׳ במקום בימי מתתיה וכו׳, יצא.** [ע׳ בשו״ת יביע אומר ח״ד סי׳ נא אות ד].

י **אין לדלג נוסח על הנסים בחנוכה או בפורים או לקצרו, בכדי להספיק לענות קדיש או קדושה, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אפילו אם המצוה השניה גדולה וחשובה יותר. והוא הדין בליל ראש חודש, שאין לדלג ״יעלה ויבא״ משום כך. וכן בתענית צבור שאין לדלג ״עננו״ בשביל זה.** [ילקוט יוסף מועדים עמוד רמ. יביע אומר חלק ב׳ חאו״ח סי׳ לב. וחלק ט׳ סימן סו עמוד ק. יחוה דעת ח״א סי׳ עז]

יא **גם בברכת המזון של חנוכה צריך לומר על הנסים בהודאה, לפני ״על הכל ה׳ אלהינו אנחנו מודים לך״. ואם שכח לאומרו, כל זמן שלא הזכיר ״השם״ בחתימת הברכה חוזר. ואם הזכיר שם ה׳ אינו חוזר.** [כ״ד מרן הש״ע שם. ודלא כהב״ח שסובר דבבהמ״ז אם לא אמר על הנסים מחזירין אותו. וכ״פ הפר״ח כמרן ז״ל, שהדבר ברור שא״צ לחזור. וכ״כ השיורי כנה״ג והישועות יעקב והפמ״ג ושאר אחרונים. ומ״ש הראבי״ה מגילה (סי׳ תקסג עמ׳ רפד) שכיון דנהגו להזכיר על הנסים בברכת המזון שויוה כחובה וחוזר. ע״ש. אנן לא קי״ל הכי]. **וטוב שאם שכח על הנסים בברכת המזון, שבאמצע הרחמן יאמר: הרחמן הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול וכו׳.** [הרמ״א בהגה (סי׳ קפז ס״ד וסימן תרפב ס״א). ילקו״י מועדים עמו׳ רמ. וכמ״ש הרמב״ם, וסמך על הירושלמי שצריך להזכיר חנוכה בבהמ״ז].

יב **מי שהתחיל לסעוד ביום השמיני של חנוכה, והמשיך בסעודתו עד אחר צאת הכוכבים, שהוא מוצאי חנוכה, אף על פי כן יאמר על הנסים בברכת המזון. אבל אם התפלל ערבית באמצע הסעודה, ואחר כך מברך ברכת המזון בלילה, אין לו להזכיר על הנסים בברכת המזון, אף שעיקר סעודתו סעד ביום פורים.**

יג **אין להזכיר מעין המאורע בחנוכה** (ובפורים) **בברכה מעין שלש, ורק בדיעבד, אם עבר והזכיר לפני החתימה, אינו חוזר ומברך.** [ילקו״י מועדים עמ׳ רמא. יבי״א ח״ג סי׳ לו. והוא לפי מ״ש התוס׳ (ברכות מד.), שאף דמשמע בירושלמי שיש להזכיר מעין המאורע בברכה מעין ג׳ י״ל שזהו רק בימיהם שהיו רגילים לקבוע על היין והפירות, אבל האידנא דלא קבעי, לא. ע״כ. ונהי שבזמנינו אנו נוהגים להזכיר מעין המאורע של שבת ויו״ט במעין שלש, מ״מ בחנוכה ובפורים דהוו מדרבנן, לא הצריכו להזכירם במעין ג׳].

יד **בנוסח על הנסים של חנוכה, בימי מתתיה בן יוחנן ״חשמונאי״ ובניו, נכון יותר לומר חשמוֹנַאי, הנו״ן בפתח, והאלף נחה, ולא לבטאת את האלף בחיריק.** [כ״כ בשו״ת זבחי צדק ח״ג (סי׳ צד), ושכן הנוסח השגור בפי כל החזנים. ושלא כמ״ש בבן איש חי לומר האל״ף בחיריק]. **והנוהגים לומר חשמונאי האל״ף בחיריק, יש להם על מה לסמוך.** [ילקוט יוסף מועדים עמוד רמא].

טו **כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל. כן הנוסח הנכון. ואין לומר כשעמדה ״עליהם״, והרוצה לאומרו, צ״ל ועל עמך ישראל, עם וא״ו.** [פרי חדש. ילקו״י מועדים עמו׳ רמא].

טז **מלכות יון ״הרשעה״, פשט המנהג לומר הִרשעה, הריש בחיריק.** [כ״כ הפר״ח (סי׳ תרפב) וז״ל: מלכות יון הרשעה, הריש בחיריק, ודלא כהארחות חיים שהביא הב״י. ע״כ. וכן רגילים לומר בתפלה ומלכות הִרשעה מהרה תעקר ותשבר, הריש בחיריק. וכן אנו אומרים בתפלות ימים נוראים, והרשעה כולה כעשן תכלה, הריש בחיריק. וכ״כ בספר מטה משה, ובשלמי צבור בשם הלבוש, ובשיורי כנה״ג, ובמועד לכל חי, וה״ה כאן. אע״פ שיש לחלק. ואע״פ שבשו״ת יביע אומר ח״ח (סי׳ יא אות כ) נתבאר שיש לומר הרשעה, הריש בשוא והשין בקמץ, אין העולם נוהגים כן. אלא אומרים הריש בחיריק. ויש להם על מה שיסמוכו. וכ״כ במועד לכל חי (סי׳ כז אות סח). וכן מבואר בחזון עובדיה על הלכות חנוכה].

יז **לשכחם ״תורתך״ ולהעבירם מחוקי רצונך. כן צריך לומר, ולא לשכחם ״מתורתך״.** [פרי חדש. וכ״ה בסידור רב סעדיה גאון (עמוד רנה), ובסדר רע״ג (עמוד פב). וכ״כ בארחות חיים (הל׳ חנוכה סי׳ כב), שכן הנוסח הנכון. וכ״כ ר׳ דוד אבודרהם (דף נד ע״ד), שאין לומר לשכחם מתורתך, עם אות מ׳, אלא תורתך בלי מ׳. ושכ״כ מהר״ם מרוטנבורג. ע״ש. וכ״כ בשלטי הגבורים סביב הגהות מרדכי (פ״ב דשבת).].

יח **צריך לומר וקבעו שמונת ימי חנוכה ״אלו״ בהלל ובהודאה.** [ר׳ דוד אבודרהם. וכן הוא במחזור ויטרי (עמוד קצח), ובסידור הרוקח עמוד תשיט]. **וכתב המגן אברהם שהוא כמו שאנו אומרים במועדים את יום חג פלוני הזה. וכן המנהג.** [כ״כ בבן איש חי פרשת וישב אות כה].

יט **״לך״ עשית שם גדול וקדוש בעולמך. כן צ״ל.** [ר׳ דוד אבודרהם. וכ״כ בסדר רע״ג ח״ב (עמוד פב), ובמחזור ויטרי עמוד קצח].

כ **ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן ״כהיום הזה״.** [ואף שבסידור רס״ג (עמוד רנו) ליתא כהיום הזה, במחזור ויטרי (עמוד קצח), ובסדר רע״ג (עמוד פב) ישנו. וכתב הכנה״ג, שכן הוא הנוסח השגור בפי כל].

כא **צריך לומר: ועשית עמהם ״נסים ונפלאות״, בלשון רבים, והיינו נס הנצחון על מלכות יון הרשעה, וגם נס השמן. וכן בפורים** [שיש סידורים שכתבו שם הנוסח ״נס ופלא״, וכ״כ הכנה״ג], **צ״ל ״נסים ונפלאות״, נס מפלתו של המן, והעמלקים, ונס גדולתו של מרדכי הצדיק.** [ובלאו הכי מבואר במדרש אסתר, שהרבה נסים

נעשו על ידי אסתר]. [יפה ללב ח״ב. וכן הוא בשו״ת יביע אומר חלק ח׳ (סי׳ יא אות כא). ע״ש. ילקוט יוסף מועדים עמוד רמב. ילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ קונט׳ הנוסחאות. ירחון קול תורה תשרי תשס״ד עמוד מו, מח].

סימן תרפג – אמירת הלל בחנוכה

א בכל יום משמונת ימי חנוכה בתפלת שחרית גומרים את ההלל, בין יחיד בין צבור. ומברכים לפניו אשר קדשנו במצותיו וצונו לגמור את ההלל, ולאחריו ברכת יהללוך. ומסיימים ב״אמן״ כמו בכל מקום שיש ב׳ ברכות שהמברך מסיים באמן.

ב יחיד שהתחיל לגמור ההלל בחנוכה, ושכח לברך ״לגמור את ההלל״ קודם ההלל, ונזכר באמצע מזמורי ההלל, יברך במקום שנזכר, ויסיים על סדר ההלל. כי מה שמברך לגמור את ההלל אין פירושו שצריך לגומרו כולו, אלא הוא לשון קריאה. ואם טעה ואמר ההלל בדילוג, כמו שנוהגים לקוראו בראש חודש, ונזכר רק לאחר שסיים את כל ההלל, יחזור לגמור את ההלל כולו, בלי ברכה. [מהר״ר יעקב מולכו בתשובה כתיבת יד, הובא בברכי יוסף (סי׳ תרפג). וע״ע בשו״ת קול גדול סי׳ לא].

ג כל יחיד מיחידי הקהל רשאי לברך על ההלל ברכת לגמור את ההלל, ויגמור ההלל עם השליח צבור, (ואין צורך לצאת ידי חובה הברכה מהשליח צבור). ואם סיים הברכה ״לגמור את ההלל״, ובטרם יתחיל לומר את ההלל שמע את השליח צבור שסיים גם הוא את הברכה, לא יענה אחריו אמן, דהוה ליה הפסק בין הברכה שבירך בעצמו, לקריאת ההלל. [כדמוכח בברכות (מ.). וכ״פ בש״ע יו״ד (סי׳ יט ס״ד), וראה בחזון עובדיה על הלכות חנוכה. וצ״ע מד׳ המאירי].

ד הקורא את ההלל ביום טוב, בימים שגומרים בהם את ההלל, ואחר כך נסתפק אם קרא ההלל בדילוג כמו בראש חודש, כיון שאמר חלק ממנו הוה ליה ספיקא דרבנן ואין לחזור ולקרוא מספק. ואם דילג בודאי ביום טוב, יחזור לגמור את ההלל בלי ברכה. [חזו״ע חנוכה].

ה אסור להפסיק בדיבור באמצע ההלל, ומכל מקום השומע ברכה מחבירו, והוא באמצע מזמורי ההלל, יש לו לענות ״אמן״. וכל שכן שעונה קדיש וקדושה וברכו באמצע ההלל, אף כשגומרים את ההלל. אבל אמן דתתקבל אין לענות. מה שאין כן בהלל דראש חודש אפשר לענות אמן דתתקבל גם כן, הואיל ואין אנו מברכים עליו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רמב. יבי״א חלק ב׳ סימן לב]

ו אם סיים את ההלל עד סופו, ואמר הפסוק האחרון עד כי לעולם חסדו, ושמע דברים שבקדושה, קדיש וקדושה או אפילו אמן דברכות, מותר לו לענות הכל אף שהוא קודם ברכת יהללוך. [ואף שאין ראוי להפסיק לכתחלה בין המצוה לברכה שאחריה, אין זה לעיכובא, עיין בשו״ת יביע אומר ח״א (חאו״ח סי׳ ט אות ו והלאה), והואיל ואין ברכה זו אלא ברכת השבח, רשאי להפסיק לכתחלה לענות אמן וכל דבר שבקדושה. וכן מבואר ממ״ש הרשב״ץ בפירושו לברכות (יד.). וראה בחזון עובדיה הל׳ חנוכה].

ז כל היום כולו כשר לקריאת ההלל מהנץ החמה עד שקיעתה, שנאמר ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה׳ (מגילה כ:), ובדיעבד אם קרא את ההלל אחר עמוד השחר קודם הנץ החמה יצא.

ח גם האבל חייב לגמור את ההלל בברכה, בכל ימי החנוכה, אף כשמתפללים בבית הנפטר. וכל שכן הצבור שמתפללים בבית האבל. ורק בראש חודש שההלל אינו אלא ממנהג, רבים נוהגים שאין האבל קורא את ההלל, מפני שאינו יכול לומר ״זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו״, כי האבל אסור בשמחה. ולכן מנגינו בראש חודש שיוצאים לחדר אחר ואומרים שם את ההלל, ואחר כך חוזרים לחדר שבו נפטר המנוח. וכשאין אפשרות לעבור לחדר אחר האבל יצא לחדר אחר והם יאמרו ההלל. וכל זה כשהנפטר מת באותו בית, אבל אם נפטר בבית חולים, אומרים הלל בראש חודש בחדר שמתפללים, ורק האבל לא יאמר ההלל. אבל בחנוכה הכל גומרים את ההלל כרגיל. [ילקו״י מועדים עמ׳ רמב. שו״ת יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ לג].

ט נשים פטורות מאמירת ההלל בימי החנוכה, אף על פי שחייבות בנר חנוכה, משום שאף הן היו באותו הנס, מן ההלל פטורות, כשם שהן פטורות מן ההלל במועדי ה׳. ואם רצו לגמור ההלל, רשאות לגומרו, אך לא תברכנה, דספק ברכות להקל, וגם הנשים מבנות אשכנז הנוהגות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום כאן לא תברכנה על ההלל בחנוכה, כיון שזו מצוה שאין בה עשייה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רמב. יבי״א ח״ו סי׳ מה. והנה במשנה (סוכה לח.) שנינו: מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו (את ההלל), עונה אחריהם מה שהם אומרים. ולמדנו שהנשים פטורות מקריאת ההלל בחג הסוכות, וה״ה לשאר ימים טובים. וכתב בספר מעשה נסים (שרש א׳) לרבי דניאל הבבלי, שאמירת הלל בחנוכה היא מצוה מה״ת, ושלא כדברי רבינו אברהם בן הרמב״ם. ולפ״ז נראה שמאחר שקריאת ההלל בימי חנוכה, מה״ת, אין מקום לחייב הנשים בקריאתו, מטעם שהיו באותו הנס, לפי מה שביארו התוס׳ בפסחים (קח:), שדוקא במצוות דרבנן, כגון ד׳ כוסות בליל פסח, והדלקת נ״ח, חייבו חכמים את הנשים, מטעם שאף הן היו באותו הנס, אבל במצות של התורה, אין לחייבן מטעם זה].

י בכל שמונת ימי חנוכה יאמרו בשחרית בית יעקב לכו ונלכה באור ה׳, ומזמור של יום כרגיל, ואין לומר אלא ״היום כך בשבת״ ולא יותר. ואחר כך מזמור שיר חנוכת הבית. ויש נוהגים שלא לומר מזמור של יום רק מזמור שיר חנוכת הבית, ויש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רמג].

יא המזמור ארוממך ה׳ כי דליתני שאומרים בתפלת שחרית קודם ה׳ מלך ה׳ מלך, גם בימי חנוכה מתחילים בו בפסוק ארוממך ה׳ כי דליתני, כמו בכל השנה. ולא ישנו בחנוכה להתחיל ״מזמור שיר חנוכת הבית לדוד״, כמו שכתוב במקצת סדורים, אלא יתחילו כמו בכל השנה מפסוק ארוממך, כי מאחר שעתידים לאומרו בשלימות בסוף התפלה אין לכפלו פעמים. ורק בסוף התפלה אחר מזמור של יום מתחילים לומר המזמור הזה בפסוק מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. ובראש חודש טבת אומרים אותו אחר תפלת מוסף, אחר מזמור ״ברכי נפשי״ שהוא משום ראש חודש (שנאמר בו עשה ירח למועדים), כי ראש חודש נחשב תדיר לגבי חנוכה, ולכן מקדימים ברכי נפשי ואחר כך מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. [הגר״מ פארדו בשו״ת שמו משה חאו״ח סי׳ יד].

סימן תרפד – סדר קריאת התורה בחנוכה

א בכל שמונת ימי חנוכה קוראים בפרשת הנשיאים, וכשחל יום ראשון של חנוכה בחול, מתחיל הכהן מפרשת כהנים עד ״ויקריבו אותם לפני המשכן״, והלוי קורא משם עד ״ויהי המקריב ביום הראשון״, והשלישי קורא משם עד ״ביום השני״. ויש נוהגים שהכהן קורא עד סיום ברכת כהנים בלבד, ואף על פי שיש להם על מה שיסמוכו, נכון להודיעם שיותר טוב להמשיך עד ״לפני המשכן״, ואם יסכימו לבטל מנהגם תבוא עליהם ברכה. ואין צריך לומר שאם טעה השליח צבור וסיים לכהן ״ואני אברכם״. וקפץ הכהן ובירך ברכה אחרונה שיצא, ואין מחזירין אותו. [ילקו״י מועדים עמוד רמד].

ב ביום השני קורא הכהן הפרשה של יום השני עד ״מלאה קטרת״, והלוי משם עד ביום השלישי. והשלישי חוזר וקורא ביום השני עד ביום השלישי. ואם טעו וקראו של יום שלישי ביום שני או להיפך, וסיימו הקריאה, יצאו ידי חובתם, ואין צריך לחזור ולקרות אפילו עדיין הספר תורה מונח לפניהם. וכן הוא הדין לשאר ימי חנוכה. וכן אם טעו וקרא הלוי ״פר אחד״ של היום שאחריו. [ילקו״י מועדים עמוד רמה].

ג ביום השמיני קורא הכהן עד מלאה קטורת, והלוי משם עד ביום התשיעי, והשלישי חוזר וקורא ביום השמיני, וממשיך משם הלאה, עד ״כן עשה את המנורה״. וכן פשט המנהג בארצנו הקדושה, ואין לשנות. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רמה. יחו״ד חלק ד סימן לט].

ד אם טעה השליח צבור וקרא לשלושתם ״ביום השמיני״ בלבד, כשאר הימים, אינו חוזר, ומכל מקום אם עדיין לא החזירו את הספר תורה למקומו, טוב שימשיך לקרוא השלישי בלי ברכה מ״ביום התשיעי״ עד ״כן עשה את המנורה״. [ילקו״י מועדים עמ׳ רמה].

ה אם טעה החזן וסיים הקריאה בסוף פרשת נשא, ולא קרא עד כן עשה את המנורה, כנהוג, יש אומרים שצריך לחזור ולקרות פרשה זו בלי ברכה, דאמנהגא לא מברכינן. ויש חולקים ואומרים שמכיון שמעיקר הדין הקריאה היא עד סוף פרשת נשא, שהיא סיום פרשת הנשיאים, לכן אפי׳ עדיין לא החזירו הספר תורה להיכל, ואין כאן טירחא דצבורא אין צריך לקרות יותר. [כעין מ״ש הדבר משה (סי׳ יד). ע״ש. וכ״כ בספר השומר אמת סי׳ כז].

ו אם טעו וקראו שלשה עולים בימי חנוכה בפרשת השבוע, וסיימו הקריאה, יצאו ידי חובה, דקיימא לן (מגילה כט:) אין משגיחין בחנוכה. [שו״ת פרח שושן (כלל א סי׳ ח). וכ״פ בספר השומר אמת (סי׳ כז אות ג), ובספר חיים (סי׳ טל אות ט). וראה בחזון עובדיה על הלכות חנוכה].

ז כשחל יום ראשון של חנוכה בשבת, מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים שבעה עולים (לכל הפחות) בפרשת השבוע, והמפטיר קורא מברכת כהנים עד ביום השני, ומפטיר ״רני ושמחי בת ציון״. ובשבת שניה המפטיר קורא מביום השמיני עד כן עשה את המנורה, ומפטיר בנרות דשלמה, ולעולם אין מזכירים חנוכה בברכת ההפטרה. [ילקו״י מועדים עמ׳ רמה].

ח ראש חודש טבת שחל להיות בימי החול של חנוכה, מוציאים שני ספרי תורה, וקוראים בספר תורה הראשון שלשה בשל ראש חודש, ומתחיל ״צו את בני ישראל״, ובספר תורה השני קורא העולה הרביעי בשל חנוכה, בנשיא של אותו יום. שתדיר ואינו תדיר, תדיר קודם.

ט אם טעה החזן והתחיל לקרוא לכהן בספר תורה של חנוכה, יש אומרים שצריך להפסיק, ולקרוא בשל ראש חודש, ויש אומרים שאין צריך להפסיק, אלא יגמור קריאת החנוכה עם העולה, ואחר כך יעלו שלשה עולים לספר תורה של ראש חודש. וכן עיקר. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רמו. מאור ישראל מגילה כט: יביע אומר חלק י סי׳ כב].

י אם טעה החזן וקרא ארבעה עולים בשל ראש חודש וכבר הוציאו שני ספרי תורה, צריך לקרוא לעולה חמישי שיקרא בשל חנוכה, כדי שלא יהא פגם לספר תורה, בראותם שהוציאוהו ולא קראו בו. [מרן הש״ע סי׳ תרפד ס״ג].

יא ראש חודש טבת שחל בשבת, מוציאים שלשה ספרי תורה, בראשון קוראים פרשת השבוע, ומן הדין עולים בו ששה, והשביעי משלים הקריאה בספר שני, שהוא של ראש חודש, ומתחילים מן הפסוק וביום השבת, והעולה אומר קדיש, שבזה נשלמו העולים שהם חובת היום. והמפטיר קורא בספר תורה השלישי בפרשת הנשיאים, וגם הוא אומר קדיש, ומפטיר רני ושמחי בת ציון. ואם עלו בספר תורה הראשון שבעה עולים או יותר, העולה האחרון בספר תורה הראשון, אומר גם כן קדיש. ונמצא שאומרים שלשה קדישים, קדיש אחר כל ספר תורה. וכן המנהג. וכן יש לנהוג בראש חודש

ניסן שחל להיות בשבת, שמוציאים בו שלשה ספרי תורה, שיש לומר קדיש על הספר תורה הראשון, רק אם עלו שבעה עולים או יותר, כגון שהעלו מוספין, שאז יש לומר חצי קדיש לכל ספר תורה, מאחר ונשלמה חובת היום בספר הראשון. [ילקוט יוסף מועדים עמוד רמו. יבי"א ח"ד סי' כד. וח"ט (סי' טז), יחו"ד ח"א סי' עו]

יב בשבת וראש חודש טבת אם אחר הקריאה בס"ת הראשון, טעה וקרא תחלה בפרשת הנשיאים, וסיים, ואחר כך קרא המפטיר בס"ת של ראש חודש, אע"פ כן מפטיר בהפטרת רני ושמחי בת ציון, דפרסומי ניסא עדיף מתדיר, (כדאיתא בשבת כג:). ומכל מקום טוב שקודם הברכות שאחר ההפטרה, יאמר פסוק ראשון ופסוק אחרון של השמים כסאי, ואח"כ יברך. ובדיעבד אם הפטיר בהשמים כסאי, והתחיל לברך אחריה, יצא. [חיי אדם, ושערי אפרים (שער ח אות עו), ומשנה ברורה בביאור הלכה (ס"ס תרפד). וע' בשו"ת שואל ונשאל ח"א (סי' סג)].